

European Union
Election Observation Mission

Final Report

Kosovo 2013

OPŠTINSKI IZBORI NA KOSOVU*

ODRŽANI

3. NOVEMBRA I 1. DECEMBRA 2013.

KONAČAN IZVEŠTAJ

JANUAR 2014.

**IZBORNA POSMATRAČKA MISIJA
EVROPSKE UNIJE**

Ovaj izveštaj dostupan je na engleskom, albanskom i srpskom jeziku, ali je samo verzija na engleskom zvanična.

Ovaj izveštaj priredila je Izborna posmatračka misija EU (EOM) i predstavlja nalaze EU EOM-a o opštinskim izborima održanim 3. novembra i 1. decembra 2013. godine na Kosovu. Institucije Evropske unije ne garantuju tačnost podataka sadržanih u ovom izveštaju niti prihvataju odgovornost za bilo koju upotrebu istih.

* Ovaj natpis ne prejudicira status Kosova i u skladu je sa Rezolucijom 1244 (1999) Saveta bezbednosti i mišljenjem Međunarodnog suda pravde o proglašenju nezavisnosti Kosova.

Sadržaj

I. REZIME.....	1
II. UVOD	4
III. POLITIČKA POZADINA.....	4
A. Politički kontekst	4
B. Glavni politički akteri	5
IV. PRAVNI OKVIR.....	5
A. Izborna pravila CIK-a	6
B. Izborna prava.....	6
C. Izborni sistem za opštinske izbore	8
D. Učešće žena.....	8
V. IZBORNA ADMINISTRACIJA.....	9
A. Struktura izborne administracije.....	9
B. Sprovođenje izbora	9
C. Uloga OEBS-a.....	10
VI. REGISTRACIJA BIRAČA	11
VII. GLASANJE VAN KOSOVA	11
VIII. POTVRĐIVANJE KANDIDATA	12
IX. OKRUŽENJE U KOME JE VOĐENA KAMPANJA	12
A. Kampanja za prvi izborni krug	13
B. Kampanja za drugi izborni krug.....	14
C. Finansije tokom kampanje	14
X. MEDIJSKO OKRUŽENJE	15
A. Medijska slika	15
B. Pravni okvir.....	16
C. Nalazi proizašli iz praćenja medija	17
XI. IZBORNI SPOROVI.....	19
A. Pritužbe i žalbe.....	19
B. Ostvarivanje izbornih prava	21
XII. NEVEĆINSKE ZAJEDNICE	22
XIII. DOMAĆI POSMATRAČI	23
XIV. GLASANJE I BROJANJE	23
A. Prvi izborni krug, 03.11.2013. god.	24
B. Ponavljanje izbora u Severnoj Mitrovici, 17.11.2013. god.	24
C. Drugi krug, 01.12.2013. god.	25
XV. OBJAVLJIVANJE REZULTATA	25
XVI. PREPORUKE	27
ANEKSI.....	27
PONOVLJENI IZBORI U SEVERNOJ MITROVICI, 23.02.2014. GOD.	38

I. REZIME

Izbori za gradonačelnike i za skupštine opština održani 2013. godine bili su posebno važni, pošto su bili prvi koji su održani na celom Kosovu, uključujući i četiri severne opštine sa srpskom većinom, u skladu sa kosovskim zakonima. Oni su proizašli iz sporazuma sklopljenog između Prištine i Beograda 19. aprila 2013. godine, pod posredovanjem Evropske unije. Održavanje kosovskih izbora po prvi put na severu dovelo je do nekoliko većih izazova. Misija OEBS-a na Kosovu odigrala je presudnu ulogu u olakšavanju izbornog procesa na severu, kao i u procesu glasanja van Kosova, u Srbiji i Crnoj Gori.

Uprkos izazovnim okolnostima na severu i bez obzira na određeni broj nedostataka, gledano u celosti izbori su održani u pozitivnoj atmosferi i predstavljali su značajan iskorak ka razvoju demokratije na Kosovu. Ljudi su izrazili svoje demokratsko pravo da glasaju, uključujući i sever. Dalja poboljšanja neophodna su u nekim oblastima, i ovaj izveštaj daje preporuke sa namerom da pomogne u unapređivanju izbornog procesa u budućnosti.

Na većem delu Kosova, izborna okruženje bilo je mirno i kandidati su bili u mogućnosti da povedu slobodnu kampanju bez bilo kakvog uplitanja. Predizborna kampanja nesumnjivo je bila aktivnija pre prvog kruga održanog 3. novembra, sa velikim mitinzima, na kojima su često prisustvovali lideri stranaka na nacionalnom nivou, nego što je to bio slučaj pre drugog kruga održanog 1. decembra, kada je kampanja uzela maha tek poslednje nedelje pre izbora. EU EOM ocenjuje da su tačne tvrdnje, da su u nekim područjima radnici u javnom sektoru, uključujući nastavnike, bili izloženi pritisku da prisustvuju događajima u sklopu kampanje, posebno pre prvog kruga. Takođe su postojale široko rasprostranjene tvrdnje o kupovini glasova, uz poseban akcenat da su Romi bili ciljna grupa ovih nastojanja u nekim mestima. Pre drugog kruga, postojale su tenzije i jaka politička retorika u manjem broju opština koje su na kraju imale tesne druge krugove na izborima za gradonačelnika.

U većini slučajeva, izborni rezultati nisu javno dovođeni u pitanje, iako su politički subjekti izneli nekoliko zabrinutosti, uključujući veliki broj nevažećih glasačkih listića, netačnosti na biračkom spisku i dug vremenski period koji je bio potreban za proračun glasova i objavljivanje rezultata. Kao nešto što zaslužuje da bude pozdravljeno, mnogi od poraženih kandidata na izborima za gradonačelnika, čestitali su na pobedi svojim rivalima, nakon drugog kruga.

U četiri opštine na severu, zastrašivanje i pritisak političkih aktivista i birača pre prvog kruga od strane onih koji su se protivili izborima, ograničilo je aktivnosti kampanje učesnika u izbornoj trci, stvarajući okruženje koje nije pogodovalo održavanju slobodne kampanje. Prvog dana izbora, ljudi su izašli da glasaju na severu a izborni proces uopšteno je protekao neometano, uprkos pokušajima protivnika izbora da odvrate ljude od birališta. Međutim, glasanje je prekinuto napadima na tri biračka centra u severnoj Mitrovici, što je dovelo do napuštanja procesa na celom severu. Izbori u ova tri biračka centra ponovo su održani 17. novembra, pod jakim merama bezbednosti, bez daljih incidenata. 17. novembra i ponovo u drugom krugu izbora u severnoj Mitrovici 1. decembra od mnogih javnih zaposlenih i njihovih porodica traženo je da izađu i glasaju.

Gledano u celosti, pravni okvir pruža dovoljnu osnovu za sprovođenje demokratskih izbora u skladu sa međunarodnim normama koje je Kosovo preuzelo u svom Ustavu. Nezavisno od toga, postoje važni nedostaci, sačinjeni kako od praznina tako i od nejasnoća. Uprkos dugim diskusijama o izbornoj reformi, sa nekoliko izuzetaka, pravni okvir ostao je nepromenjen u odnosu na prethodne izbore.

Zakon predviđa kvotu od najmanje 30 procenata za oba pola na listama političkih subjekata za izbore za skupštinu opštine i za broj odborničkih mesta dodeljenih na kraju procesa. Međutim, uopšteno govoreći žene su bile manje primetne na ovim izborima. Od 224 kandidata za gradonačelnika, samo devet su bile žene i samo jedna je izabrana.

Izborna administracija prilično je centralizovana, sa CIK-om koji donosi sve značajne odluke, od registracije kandidata pa do imenovanja biračkih odbora (BO-i). Po svemu sudeći, članovi CIK-a radili su kolegijalno. Međutim, primećen je jedan broj nedostataka. Dok je uopšteno obavljao svoj rad na transparentan način, CIK je održao dva zatvorena sastanka. Njegova nemogućnost da izda jasnu odluku o prihvatanju srpskih ličnih karata dovela je do obespravljanja nekih birača. Posmatrači EU EOM izneli su da su neke Opštinske izborne komisije (OIK) kritikovale nivo tehničke podrške dobijene od Sekretarijata CIK-a.

Administrativne pripreme sprovedene su različito širom Kosova. U većini opština, one su po svemu sudeći protekle bez nekih većih prepreka. Međutim, uključivanje srpskog stanovništva na severu kao i raseljenih Srba dovelo je do mnogih složenih i politički osetljivih pitanja kao što su pripreme biračkih spiskova, glasanje van Kosova i korišćenje kosovskih državnih simbola. Uprkos teškim uslovima na severu, osnovna infrastruktura za izbore uspešno je ustanovljena. Međutim, složenost i politička osetljivost procesa uticala je na transparentnost priprema u ovim opštinama, stvarajući percepciju neizvesnosti i nejasnosti. Neki članovi CIK-a kritikovali su ulogu OEBS-a.

Proces glasanja van Kosova nije dobro sproveden. Registracija potencijalnih birača van Kosova bila je komplikovana i niti je bila lako razumljiva biračima niti uključiva. Samo oko 14 procenata lica koji su prvobitno izrazili svoju zainteresovanost da učestvuju na izborima, uspešno je i glasalo. Više od polovine koverata sa glasačkim listićima primljenim putem pošte odbačeno je od strane CIK-a zbog toga što u njima nije priložena kopija važeće isprave birača. CIK-ov letak za informisanje birača na srpskom jeziku, koji je poslat biračima zajedno sa praznim glasačkim listićima, nalagao im je da pošalju svoje glasačke listiće bilo sa kopijom njihovih važećih isprava ili sa napomenom koja bi sadržala njihovo ime i prezime i druge lične podatke. CIK je kasnije odbacio glasačke listiće birača koji su se opredelili za drugu opciju. Kao takvi, ovi birači bili su nepropisno lišeni prava glasa.

Birački spiskovi nastali su kao izvod iz spiska civilno registrovanih lica, koji vodi Ministarstvo unutrašnjih poslova. Skoro 1.8 miliona birača registrovano je za opštinske izbore 2013. Uopšteno, postojao je mali nivo poverenja među izbornim akterima u tačnost biračkih spiskova, posebno usled čestih slučajeva u kojima su imena preminulih lica nađena na spisku civilno registrovanih lica.

Generalno, mediji su pružili političkim subjektima niz načina na koji mogu da prenesu svoju poruku biračkom telu i pružili su biračima raznolike informacije kako bi im omogućili da načine informisan izbor. Sloboda izražavanja je ispoštovana. Međutim, Nezavisna komisija za medije (NKM), koja je zadužena da nadgleda koliko elektronski mediji poštuju zakonske odredbe, nije uspela da preuzme svoju odgovornost i nije održala nikakvu zvaničnu raspravu kako bi diskutovala o izbornim pitanjima tokom celog izbornog perioda.

Kapacitet Izbornog panela za žalbe i pritužbe (IPŽP), koji se suočava sa tesnim rokovima da odluči o žalbama i preterano velikim brojem žalbi i pritužbi, dostigao je skoro takav stepen da je bilo veoma teško upravljati ovim procesom. Pri razmatranju žalbi, Panel je najviše primenjivao formalni pristup, često ne istražujući dokaze, sa rezultatom da je uvek ispoštovano pravo na delotvoran pravni lek u vezi sa ostvarivanjem izbornih prava.

Glasanje i prebrojavanje odvijalo se mirno širom velikog dela Kosova i ljudi su glasali slobodno i bez bilo kakvog uplitanja. EU EOM ocenio je proces pozitivno na skoro svim propraćenim biračkim mestima, u oba izborna kruga, iako su zabeležene neke proceduralne greške a tajnost glasa nije uvek ispoštovana. Kao što je prvi krug propao usled nasilnih incidenata u Severnoj Mitrovici, u jednom ozbiljnom incidentu koji se odigrao 1. decembra u opštini Parteš, ljudi su provalili u birački centar i ukrali ili uništili izborne materijale.

Proces proračuna rezultata bio je dug a CIK je potvrdio konačne rezultate opštinskih izbora tek 11. decembra. Transparentnost procesa proračuna glasova u Centru za prebrojavanje i rezultate (CPR) bila je donekle ograničena. Iako su posmatrači imali pristup svim fazama proračuna rezultata,

opseg, složenost i dužina ove operacije učinili su teškim da se ona i proprati, a na raspolaganju su bile ograničene informacije u pogledu tačnosti izbornog materijala i proračunatih rezultata. Mnogi akteri izneli su svoje nezadovoljstvo kasnim objavljivanjem rezultata prvog kruga i imali su ograničeno poverenje u rad CPR-a i njegovu transparentnost.

II. UVOD

Na poziv visoke predstavnice EU za spoljne poslove i bezbednosnu politiku i potpredsednice Evropske komisije, Catherine Ashton, uspostavljena je Izborna posmatračka misija EU (EU EOM) 4. oktobra 2013. za posmatranje opštinskih izbora održanih 3. novembra i 1. decembra. Na čelu EOM-a nalazio se šef posmatračke misije Roberto Gualtieri, poslanik Evropskog parlamenta. Ukupno, EU EOM rasporedio je 99 posmatrača iz svih država članica EU, Norveške i Švajcarske, uključujući i tim od osam izbornih stručnjaka sa sedištem u Prištini i 20 dugoročnih posmatrača sa celog Kosova. Dva poslanika Evropskog parlamenta takođe su se pridružili misiji za prvi izborni krug održan 3. novembra. EU EOM poštuje Deklaraciju o načelima međunarodnog posmatranja izbora koja je potpisana pri Ujedinjenim nacijama oktobra 2005.

EU EOM ocenio je celokupan izborni proces u skladu sa međunarodnim standardima i kosovskim zakonima. Ovaj izveštaj predstavlja nalaze EU EOM uz preporuke koje imaju za cilj da pomognu u poboljšavanju budućih kosovskih izbora. Iako Kosovo nije formalno obavezano izbornim standardima OEBS-a i Saveta Evrope, važno je napomenuti da su ovo standardi koji preovlađuju u regionu. Pošto Kosovo teži da se integriše u ova regionalna tela, EOM je smatrao korisnim da zasnuje svoje preporuke na ovim postojećim regionalnim standardima, kako bi pomogao i predvodio kosovske vlasti u njihovim nastojanjima da poboljšaju buduće izbore u skladu sa standardima usvojenim u susedstvu.

EU EOM želi da oda svoju zahvalnost Centralnoj izornoj komisiji i drugim vlastima, političkim strankama, građanskom društvu i medijskim organizacijama na njihovoj saradnji i pomoći tokom procesa posmatranja. EU EOM takođe je zahvalan Kancelariji Evropske unije na Kosovu, Misiji Evropske unije za vladavinu prava na Kosovu i diplomatskim predstavništvima država članica Evropske unije na njihovoj podršci u celom procesu.

III. POLITIČKA POZADINA

A. Politički kontekst

Opštinski izbori održani 3. novembra i 1. decembra bili su od posebne važnosti pošto su ovo prvi izbori koji su ikada održani na celoj teritoriji Kosova, uključujući i četiri severne opštine sa srpskom većinom Severnu Mitrovicu, Leposavić, Zvečan i Zubin Potok, u skladu sa kosovskim zakonom. Oni su proizašli iz sporazuma sklopljenog 19. aprila 2013. između Prištine i Beograda, pod posredovanjem Evropske unije, koji je pozivao, između ostalog, na održavanje opštinskih izbora u četiri opštine, uz olakšavajuću ulogu Misije OEBS-a na Kosovu.

Kosovo je proglasilo svoju nezavisnost februara 2008. U skladu sa Rezolucijom 1244 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija od 10. juna 1999, ono je stavljeno pod privremenu upravu UN-a (UNMIK). Tokom svog mandata, UNMIK je postepeno preneo svoja ovlašćenja na kosovske institucije privremene samouprave. 2006. godine, u toku su bili međunarodni pregovori sa ciljem da se utvrdi konačan status Kosova. Februara 2007, specijalni izaslanik UN-a, Martti Ahtisaari, predstavio je svoj predlog za 'nadgledanu nezavisnost', koji nije prihvaćen u Beogradu. Bez obzira na isto, u skladu sa Ahtisaarijevim planom, Međunarodna upravna grupa (MUG) uspostavljena je kako bi nadgledala rad međunarodnog civilnog predstavnika (ICR), čiji je zadatak bio da nadgleda primenu Sveobuhvatnog predloga za rešenje statusa Kosova i da podrži nastojanja kosovskih vlasti. Po proglašenju nezavisnosti, Kosovo se posvetilo primeni obaveza predviđenih Ahtisaarijevim planom. Septembra 2012, MUG je formalno okončao svoj nadzor i Kosovo je samo postalo odgovorno za svoju upravu.

U skladu sa Ahtisaarijevim planom, obrazovane su nove opštine sa srpskom većinom. Međutim, četiri severne opštine ostale su izvan prištinske kontrole. Pregovori koji su doveli do Sporazuma 19.

aprila 2013. imali su za cilj da odgovore na ovo pitanje i da omoguće integraciju severnih opština u strukture uprave na Kosovu. 27. juna 2013, Skupština Kosova ratifikovala je sporazum.

Uslovi za održavanje izbora na severu bili su posebno izazovni. Kosovske institucije tamo nisu upravljale a CIK nije mogao direktno da komunicira sa opštinskim izbornim komisijama (OIK). U datim okolnostima, Misija OEBS-a na Kosovu odigrala je ključnu ulogu u olakšavanju učešća stanovništva iz zajednice kosovskih Srba, pomažući u organizovanju izbora u četiri severne opštine, kao i operaciju glasanja putem pošte van Kosova. Snažna kampanja protiv održavanja izbora učinila je da se predizborna kampanja u prvom krugu vodi pod veoma teškim okolnostima.

B. Glavni politički akteri

Ovi opštinski izbori dali su na značaju mnogim političkim strankama pošto su sagledani kao presudan test pre narednih izbora za Skupštinu Kosova. Neke stranke usmerile su svoje napore ka konkretnim opštinama, tako da su u nekim mestima ulogi bili veoma visoki a izborna trka prilično konkurentna.

Među konkurentima, Demokratska partija Kosova (PDK), vladajuća stranka sa najvećom zastupljenošću u Skupštini Kosova, branila je 14 mesta gradonačelnika. Demokratski savez Kosova (LDK), najjača opoziciona stranka na poslednjim izborima za Skupštinu Kosova iz 2010. godine branila je sedam mesta gradonačelnika, uključujući i prestonicu, Prištinu. Alijansa za budućnost Kosova (AAK) branila je šest opština, uglavnom na zapadu. Ona je ušla u opštinske izbore u koaliciji sa Demokratskim savezom Dardanije (LDD). Pokret Vetëvendosje, koji je po prvi put dobio svoje predstavnike u parlamentu 2010. godine, kandidovao se po prvi put na opštinskim izborima. Alijansa za novo Kosovo (AKR) nije imala nijedno mesto gradonačelnika pre izbora održanih 2013.

U opštinama sa srpskom većinom, kako na severu tako i na jugu, izborna trka bila je tesna između Samostalne liberalne stranke (SLS), koja je deo vladajuće kosovske koalicije na nacionalnom nivou i novoformirane građanske inicijative 'G.I. Srpska', koju je podržavalo nekoliko stranaka iz Beograda. U Gračanici, Savez kosovskih Srba (SKS), nova građanska inicijativa, bila je takođe jak konkurent. Izborna trka u opštinama sa srpskom većinom bila je posebno gorka, pošto je 'G.I. Srpska' koju je podržavao Beograd htela da smeni predstavnike srpske zajednice koji su učestvovali u radu kosovskih institucija još pre Sporazuma od 19. aprila 2013.

IV. PRAVNI OKVIR

Gledano u celosti, pravni okvir pruža dovoljnu osnovu za održavanje demokratskih izbora u skladu sa međunarodnim normama koje je Kosovo preuzelo svojim Ustavom. Nezavisno od toga, postoje značajni nedostaci u ključnim aspektima izbornog zakonodavstva, koji sadrže kako praznine tako i nejasnoće. 2011. godine, uspostavljena je privremena skupštinska komisija sa ciljem da predloži sveobuhvatnu izbornu reformu. Međutim, proces reforme zaostao je i sa par izuzetaka, pravni okvir koji je uređivao opšte i lokalne izbore ostao je isti i za izbore za gradonačelnike i skupštine opština održane 2013. godine.

Iako Kosovo nije potpisnica nekih većih međunarodnih ugovora o ljudskim pravima ili o sprovođenju demokratskih izbora, član 22 Ustava predviđa direktnu primenljivost jednog broja sporazuma i instrumenata od važnosti za izbore. Isti obuhvataju Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (ICCPR), Evropsku konvenciju o ljudskim pravima i osnovnim slobodama (ECHR) i njene Protokole, Okvirnu konvenciju Saveta Evrope za zaštitu nacionalnih manjina, Konvenciju o eliminisanju svih oblika rasne diskriminacije i Konvenciju o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena. Štaviše, član 53 Ustava obavezuje državne vlasti da protumače ljudska prava i slobode zagarantovane zakonom i Ustavom u skladu sa

sudskim rešenjima Evropskog suda za ljudska prava. Shodno tome, prava predviđena ECHR-om, kao i drugim međunarodnim pravnim aktima pomenutim u Ustavu, direktno su primenjiva i u slučaju oprečnosti, imaju prednost nad odredbama zakona i drugih akata javnih institucija.

Ključni pravni akti koji uređuju izbore na Kosovu počinju Ustavom od 15. juna 2008, koji definiše načela i osnovna prava i predviđa strukture i institucije vlasti od značaja za sprovođenje izbora, kao što je CIK. Zakon o lokalnim izborima (ZLI) od 5. juna 2008. predviđa glavne odredbe za organizovanje opštinskih izbora. Međutim, najvažniji zakonodavni akt jeste Zakon o opštim izborima (ZOI) od 5. juna 2008, koji mnogim svojim odredbama važi na opštinske i izbore za gradonačelnika upućivanjem na ZLI. Isti je izmenjen i dopunjen oktobra 2010. kako bi uveo neke promene, uglavnom u pogledu postupaka za ulaganje žalbi i pritužbi.

Drugi zakoni i podzakonski akti od značaja za lokalne izbore obuhvataju Zakon o lokalnoj samoupravi od 20. februara 2008, koji definiše status opština, njihova ovlašćenja i opšta načela za njihovo funkcionisanje; Poslovnik o radu Centralne izborne komisije od 4. septembra 2008, koji definiše funkcionisanje datog tela; Poslovnik o radu IPŽP-a, koji proširuje sadržinu zakona u vezi sa ulaganjem žalbi i pritužbi; Zakon o zaštiti i unapređenju prava zajednica i njihovih pripadnika na Kosovu (ZZUPZ), izmenjen decembra 2011. i avgusta 2012; Zakon o finansiranju političkih stranaka od 16. septembra 2010, izmenjen i dopunjen decembra 2011. i jula 2013; i Krivični zakonik od 22. aprila 2012.

A. Izborna pravila CIK-a

CIK je izdao 17 izbornih pravila za ove izbore, koji razrađuju zakonske odredbe i daju dalje pojedinosti o načinu njihove primene u praksi. Ona se bave ključnim aspektima izbornog procesa. Zaista, neki od važnih aspekata izbornog procesa nisu opisani u detalje u ZOI i ostavljeni su izbornim pravilima CIK-a.

Na primer, ZOI ne uređuje jasno aktivnosti Centra za prebrojavanje i rezultate (CPR), uključujući prebrojavanje, proračunavanje i potvrđivanje izbornih rezultata; sve ovo detaljnije je obrađeno samo u Izbornim pravilima CIK-a br. 6 i br. 9. ZOI se samo upućuje na CPR u kontekstu toga ko može posmatrati i ko može uložiti žalbu na rad CPR-a. Postupak za poništavanje izbornih rezultata i ponavljanje glasanja nije jasan u ZOI i uređen je tek u dva pravila CIK-a (Izorno pravilo br. 9 i br. 6). Slično, odgovornosti CIK-a za obuku OIK-a i BO-a uređene su samo izbornim pravilima CIK-a (Izorno pravilo br. 9). Uvrščivanje datog postupka u zakon moglo bi pomoći da se poveća poverenje u sam proces.

Još jedan primer pitanja od značaja koje nije obrađeno zakonom, već je ostavljeno da se uredi izbornim pravilom jeste najavljivanje političkih skupova. ZOI i ZLI pozivaju se uopšteno na pravo političkih subjekata da održavaju kampanjske skupove, objavljuju i raspodeljuju kampanjske materijale itd. Izorno pravilo CIK-a br. 13 o predizbornoj kampanji i najavljivanju političkih skupova prevazilazi ovo, navodeći mesta na kojima javni skupovi ne bi trebalo da se održavaju, kao što su vladine institucije, škole tokom nastave, bolnice, verske ustanove itd., kao i postupci i rokovi za obaveštavanje opštinskog izbornog službenika (OIS), i u kome OIS treba da ovlasti održavanje događaja, imajući u vidu preporuku policije i da li možda još jedan politički subjekat planira događaj na istom mestu i u isto vreme. Iako pravila predviđena Izbornim pravilom nisu preterano restriktivna, data osnovna pitanja koja utiču na pravo održavanja političkog skupa trebalo bi da se predvide zakonom a ne da se ostave CIK-u da ih uredi za svake izbore.

B. Izborna prava

Univerzalno pravo glasa zagantovano je članom 45 Ustava, koji predviđa da svaki građanin koji je napunio 18 godina ima pravo da glasa, sem ukoliko mu/joj je ovo pravo ograničeno sudskim

rešenjem. ZOI predviđa kriterijume za biračko pravo. Njegova formulacija nije jasna. Čak i ako se pročita zajedno sa drugim relevantnim zakonodavstvom, kao što je Zakon o državljanstvu, njegov cilj ne uspeva da se shvati a da ne dovede u zabludu. Opšta namera, po svemu sudeći, jeste da kriterijumi budu uključivi, kako bi svako lice moglo da bude podobno da bude državljanin Kosova, čak i ukoliko on/ona nije dobilo pravo glasa. Ovo važi na sve one potencijalne birače koji bi polagali pravo na državljanstvo, ali usled kretanja stanovništva u poslednjim decenijama, nisu građani Kosova. U skladu sa ZOI, lice ima pravo glasa ukoliko je: on/ona upisan u spisak civilno registrovanih lica kao državljanin Kosova; ukoliko on/ona živi van Kosova i napustio/la je Kosovo na dan ili nakon 1. januara 1998. (pod uslovom da on/ona ispunjava kriterijume predviđene zakonodavstvom o državljanstvu); i na kraju, ukoliko je on/ona dobio status izbeglice na dan ili nakon 1. januara 1995, i podoban je da bude upisan u spisak civilno registrovanih lica kao stalni stanovnik Kosova.

Na birački spisak se može uložiti prigovor pri prvostepenom sudu. U skladu sa ZOI, sud mora primiti zahteve u vezi sa nepropisnim brisanjem ili upisom na birački spisak, za redovno ili za glasanje putem pošte, najkasnije 40 dana pre dana izbora. Tokom ovih lokalnih izbora, kratki vremenski rokovi omogućeni za proces objavljivanja, pregleda, prigovora, potvrde i rešavanja predmeta u vezi sa biračkim spiskom, značili su da pravo na delotvoran pravni lek nije uvek ispoštovano.

Ograničenja na pravo glasa sadržana u ZOI nisu diskriminatorna. Među njima jeste odredba da je lice proglašeno umno nesposobnim pravosnažnom sudskom odlukom, služi kaznu koju mu/joj je izrekao Međunarodni krivični tribunal za bivšu Jugoslaviju (MKTJ), ili je protiv istog pokrenuta optužnica pri MKTJ i nije uspeo da ispuni nalog da izađe pred sud.

Kriterijumi podobnosti za kandidaturu na izborima za skupštinu opštine ili za gradonačelnika takođe su predviđeni zakonima. Opšti kriterijumi navedeni su u ZOI. Bilo koje lice čije se ime pojavljuje na biračkom spisku podobno je da bude kandidat. ZOI ograničava ovo pravo pozivanjem na određene kategorije javnih službenika. ZOI takođe predviđa da kandidati nisu podobni da se kandiduju ukoliko su proglašeni krivim za krivični prekršaj u poslednje tri godine, nisu izmirili novčanu kaznu koju im je izrekao IPŽP ili nisu ispoštovali nalog CIK-a ili IPŽP-a. Kada govorimo o kandidatima u krivičnom postupku, zakon poštuje pretpostavku nevinosti sve dok lice ne bude proglašeno krivim od strane zakonom ustanovljenog suda. Jedan broj kandidata za gradonačelnika i skupštine opštine optužen je čak i za ratne zločine. Jedan kandidat za funkciju gradonačelnika u opštini Srbica izabran je dok se nalazio u pritvoru.

ZOI predviđa konkretne kriterijume za kandidovanje na lokalnim izborima. Što se tiče izbora za skupštinu opštine, svaki politički subjekat podnosi listu kandidata kojom se registruje za svaku opštinu u kojoj se kandiduje. Na izborima za gradonačelnika, kandidat za gradonačelnika pored opštih kriterijuma podobnosti, mora da je bio stanovnik u opštini za koju se on ili ona kandiduje, u poslednje tri godine. Izabrani gradonačelnici i odbornici skupština opština ne mogu biti članovi nekog drugog izabranog tela kao što je Skupština Kosova ili neka druga skupština opštine.

C. Izborni sistem za opštinske izbore

Opština je osnovna jedinica lokalne samouprave na Kosovu. U tu svrhu, svaka opština smatra se jednom izbornom jedinicom. Skupština opštine najviši je organ opštine i direktno se bira od strane birača koji su registrovani u datoj opštini. Registrovani politički subjekti pojavljuju se na glasačkom listiću sa ‘otvorenom listom’ za svaku opštinu u kojoj se kandiduju na izborima. Svaki birač glasa za jednog potvrđenog političkog subjekta i ima opciju da glasa za jednog kandidata sa liste kandidata datog političkog subjekta. Ukoliko je na glasačkom listiću označeno više od jednog kandidata, računa se samo glas za političkog subjekta. U tom slučaju, glas dat političkom subjektu smatra se glasom za prvog kandidata na listi kandidata datog političkog subjekta. Preraspodela mesta u svakoj skupštini opštine vrši se u skladu sa formulom Sainte-Lague. Mandat odbornika traje četiri godine. Broj odbornika zavisi od broja građana u opštini.

Gradonačelnik se bira na četvorogodišnji mandat. Svaki gradonačelnik bira se ukoliko on ili ona osvoji najmanje 50 procenata plus jedan glas od ukupnog broja glasova kojima je glasano u datoj opštini. Ukoliko nijedan kandidat ne osvoji taj procenat, četiri nedelje nakon prvog kruga, organizuje se drugi krug izbora za dva kandidata koja su osvojila najveći broj važećih glasova u prvom krugu.

D. Učešće žena

Kosovski pravni okvir ima za cilj da obezbedi rodnu ravnopravnost kako u Ustavu tako i u izbornom zakonodavstvu. Ustav predviđa da sastav Skupštine Kosova, kao i javne službe i pravosuđa, treba da bude u skladu sa međunarodno priznatim načelima rodne ravnopravnosti. Za skupštine opština, ZOI i ZLI predviđaju kvotu od najmanje 30 procenata zastupljenosti oba pola na listi svakog političkog subjekta. Od 7,926 kandidata koji su potvrđeni, 33 procenata bile su žene. Kako bi se dalje zagarantovala zastupljenost žena, ukoliko nakon dodeljivanja mesta, kandidati manje zastupljenog pola na listi političkog subjekta nisu osvojili najmanje 30 procenata od ukupnog broja mesta za dati politički subjekat, poslednji izabrani kandidat većinski zastupljenog pola biće zamenjen narednim kandidatom suprotnog pola na preuređenoj listi kandidata, sve dok broj mesta dodeljenih manje zastupljenom polu ne bude iznosio najmanje 30 procenata. Neki sagovornici iz EU EOM-a kritikovali su ovu ‘dvostruku pozitivnu diskriminaciju’. Imajući u vidu sistem otvorene liste koji se primenjuje na Kosovu, na osnovu koga birači mogu da se opredele za jednog kandidata na listi, činjenica da kvota od 30 procenata važi i na izborni rezultat znači da su u nekim slučajevima ženama dodeljivana odbornička mesta iako su osvojile manji broj glasova u odnosu na kandidate muškog pola na istoj listi kandidata kojima mesta nisu dodeljena. Ovo se ne podudara sa voljom birača ili sa načelom jednakosti glasa. Iako se ova mera može odbraniti kao prelazna mera za unapređivanje učešća žena, na dugi rok bi trebalo razmotriti mogućnost vraćanja na zatvorene liste, koje ne omogućuju biračima da glasaju za pojedinačne kandidate, ili ukoliko se zadrže otvorene liste, primenjivati rodnu kvotu samo na preuređivanje kandidata na listi, a ne i na ishod izbornog procesa.

Mere koje su osmišljene da unaprede rodnu ravnopravnost imale su samo ograničeni efekat u praksi. Uopšteno govoreći, žene su tokom izbora bile manje primetne. Od 224 kandidata za gradonačelnika, samo devet su bile žene i samo jedna je izabrana u Đakovici. Kvote nisu predviđene za organe za sprovođenje izbora. Posledično, žene su bile nedovoljno zastupljene u CIK-u, gde je samo predsedavajuća žena, kao i u OIK-u i BO-ima.

V. IZBORNA ADMINISTRACIJA

A. Struktura izborne administracije

Opštinske izbore sprovela je troslojna izborna administracija koju sačinjavaju Centralna izborna komisija (CIK) kao stalno telo, zajedno sa 38 opštinskih izbornih komisija (OIK) i 2,366 biračkih odbora (BO-i) imenovanih samo za ove izbore.

CIK sačinjavaju predsedavajući i deset članova koje imenuje predsednik Kosova. Predsedavajući se bira na sedmogodišnji mandat iz reda sudija Vrhovnog suda. Deset članova bira se na nominaciju šest najvećih poslaničkih grupa u sastavu Skupštine Kosova a četiri člana zastupaju nevećinske zajednice. Dok mandat članova CIK-a nije uređen zakonom, u praksi se oni imenuju nakon svakih opštih izbora (na svake četiri godine). Predsedavajući može služiti na najviše dva uzastopna mandata a članovi CIK-a ne mogu služiti na više od tri uzastopna mandata.

OIK-i se imenuju po raspisivanju izbora i, u skladu sa zakonom, njihov mandat ističe 15 dana po potvrđivanju rezultata. U sastavu OIK-a nalazi se predsedavajući koji je izvršni službenik koga zapošljava CIK (opštinski izborni službenik) i 6-10 članova koji zastupaju najveće političke stranke u Skupštini Kosova, kao i političke subjekte zastupljene na lokalnom nivou. Od ukupno 293 članova OIK-a, samo 35 bile su žene (12 procenata). Najveći procenat žena zabeležen je u OIK-u za Severnu Mitrovicu – sedam od jedanaest članova).

2,366 biračkih mesta nalazilo se u 798 biračkih centara. Uopšteno, sastav svakog BO-a odražavao je sastav odnosnog OIK-a. Povrh “redovnih” članova BO-a u svakoj opštini, postojali su i rezervni članovi BO-a koji su bili odgovorni da sprovedu proces glasanja za birače sa posebnim potrebama (glasanje u bolnicama, glasanje lica vezanih za svoj dom itd.) a oni su bili takođe na raspolaganju da zamene redovne članove BO-a ukoliko se javi potreba za tim. Nakon prvog kruga izbora, načinjene su promene u sastavu BO-a u svim opštinama u kojima je održavan drugi krug. Članovi BO-a zamenjeni su ili usled lošeg učinka u prvom krugu ili zato što stranke koje su ih nominovale nisu bile zainteresovane za drugi izborni krug. Međutim, CIK nije formalno imenovao ove nove članove, kao što je to zahtevao zakon.

B. Sprovođenje izbora

Sprovođenje opštinskih izbora na Kosovu bilo je prilično centralizovano sa CIK-om koji je donosio sve važne odluke, od potvrđivanja kandidata do imenovanja BO-a. Posledično, OIK-i nisu imali puno ovlašćenja. Imajući u vidu posebne uslove koji su preovlašćivali u četiri opštine na severu, administrativne pripreme za izbore sprovedene su drukčije širom Kosova. U većini opština, tehničke pripreme po svemu sudeći protekle su bez nekih većih poteškoća. Međutim, uključivanje srpskog stanovništva na severu kao i raseljenih Srba učinilo je da na površinu ispliva puno složenih i politički osetljivih pitanja kao što su priprema biračkog spiska, glasanje van Kosova i korišćenje kosovskih državnih simbola.

Gledano u celosti, izborni zvaničnici na centralnom i opštinskom nivou sproveli su administrativne pripreme na profesionalan i transparentan način. Uprkos čestim tvrdnjama da je CIK prilično politizovano telo, članovi CIK-a po svemu sudeći radili su kolegijalno tokom EU EOM, često donoseći odluke jednoglasno i bez pristrasnosti.

Međutim, u radu Komisije primećen je i jedan broj nedostataka. Dok slovo zakona zahteva da sastanci CIK-a budu otvoreni za javnost, CIK je održao dva zatvorena sastanka nakon drugog kruga, na koje nisu pozvani ni mediji niti posmatrači. CIK je takođe naširoko kritikovan zbog svoje nemogućnosti da izda jasnu odluku oko prihvatanja srpskih isprava za identifikovanje birača na dan izbora što je dovelo do zabune i obespravljivanja nekih birača. Prihvatanje ovih isprava predviđeno je u zaključcima briselskog sporazuma. Štaviše, program glasanja van Kosova koji je organizovao

CIK uz podršku OEBS-a nije dobro sproveden, pošto je doveo do uskraćivanja biračkog prava mnogim biračima (vidi u nastavku). Na kraju, posmatrači EU EOM prijavili su da su neki OIK-i kritikovali nivo tehničke pomoći dobijene od Sekretarijata CIK-a.

CIK je promašio neke operativne i zakonske rokove, odnosno one za javno prikazivanje i potvrđivanje biračkih spiskova. Korišćenje kosovskih državnih simbola na izbornim materijalima bilo je sporno. Iako je CIK sklopio sporazum da se uklone simboli sa glasačkih listića, oni su ostali na biračkim spiskovima, obrascima za rezultate i drugim zvaničnim izbornim dokumentima. Ovo je stvorilo neizvesnost pre prvog kruga izbora oko toga da li bi ova dokumenta bila prihvaćena u severnim opštinama.

OIK-i su imali različite radne prakse. Neki su održavali česte formalne sastanke dok su se drugi sastajali neformalno i nisu vodili zapisnik. U najvećem delu, OIK-i su bili funkcionalni i uživali su poverenje glavnih izbornih aktera. Nakon prvog kruga izbora, OIK-i su održali sesije za obuku širom Kosova, uglavnom baveći se proceduralnim nedostacima koji su izašli na videlo 3. novembra. Međutim, u nekim oblastima novi članovi komisije nisu prošli adekvatnu obuku.

CIK je sproveo kampanju za edukaciju birača pre oba izborna kruga, uglavnom spotovima koji motivišu birače da izađu na birališta, emitovanim na televiziji. Međutim, kampanja objašnjavanja biračima kako da glasaju – sa komplikovanim obeležavanjem glasačkih listića za izbore za skupštinu opštine (preferencijalno glasanje) – bila je prilično nedovoljna kao što to pokazuje veliki broj nevažećih glasačkih listića (vidi u nastavku).

C. Uloga OEBS-a

Misija OEBS-a na Kosovu (OMIK) imala je ključnu ulogu u organizovanju izbora, olakšavanjem učešća srpskog stanovništva koje živi u severnim opštinama i van Kosova (uglavnom u Srbiji). Na dan izbora u prvom krugu, OEBS je rasporedio svoje osoblje u svaki BM na severu, kako bi pomogao u sprovođenju izbora. Prvobitno, autoritet i odgovornost OMIK-a za različite aspekte izbornog procesa nisu uređeni nikakvim formalnim sporazumom. Pitanje je na kraju rešeno dopisima razmenjenim između predsedavajuće CIK-a i šefa OMIK-a početkom oktobra.

Uslovi za održavanje izbora na severu bili su posebno izazovni. Kosovske institucije tamo nisu upravljale i CIK nije mogao direktno da komunicira sa OIK-ima. Shodno tome, OMIK je olakšao kontakte između izbornih zvaničnika, pomogao je da se pripreme birački spiskovi i obučeni biračko osoblje.

Uprkos mnogim izazovima, osnovna infrastruktura za izbore kao što su priprema biračkih spiskova i uspostavljanje biračkih mesta uspešno je uspostavljena na severu. Međutim, složenost i politička osetljivost procesa uticali su na transparentnost priprema za izbore u ovim opštinama, stvarajući percepciju neizvesnosti i nejasnosti. Neki članovi CIK-a kritikovali su ulogu OEBS-a, zbog nedostatka informacija o pripremama na severu, kao i o procesu glasanja van Kosova, izazvanih nepostojanjem formalnog mehanizma za izveštavanje. Po dobijanju pismenog zahteva CIK-a, 31. oktobra OMIK je podneo izveštaj o svojoj izbornoj pomoći.

VI. REGISTRACIJA BIRAČA

Kosovo ima pasivan sistem registracije birača. Birački spiskovi vade se iz spiska civilno registrovanih lica koji vodi Ministarstvo unutrašnjih poslova. Pored toga, CIK ubacuje na spisak birače koji su registrovani da glasaju van Kosova. Dok je CIK formalno odgovoran za tačnost biračkih spiskova, on ima prilično ograničene mogućnosti da poboljša njihov kvalitet, imajući u vidu da se sve greške iz baze podataka spiska civilno registrovanih lica automatski ponavljaju u biračkim spiskovima. Jedan od mogućih načina da se odgovori na greške jeste proces javnih provera. Međutim, usled zakašnjenja u pripremi biračkih spiskova na severu, CIK je odložio formalno usvajanje biračkih spiskova i samim tim nije ispoštovao zakonom predviđen rok za proces javne provere istog. Nezavisno od toga, birači su imali priliku da verifikuju svoje podatke i da potvrde lokaciju svog biračkog mesta putem interneta. Više od 140,000 lica iskoristilo je ovu mogućnost.

1,779,357 birača registrovano je za opštinske izbore 2013, što je porast od 191,103 (11 procenata) u odnosu na prošle izbore. Povrh toga, negde oko 12,000 birača registrovalo se da glasa van Kosova.

Uopšteno govoreći, izborni akteri imali su malo poverenje u tačnost biračkog spiska, posebno usled čestih slučajeva preminulih lica. Podaci sa aktuelnog spiska civilno registrovanih lica zasnivaju se na civilnoj registraciji koju je sproveo UNMIK, pošto su stari registri odneti u Srbiju nakon konflikta (trenutno su u procesu vraćanja).

Spisak civilno registrovanih lica vodi Agencija za civilnu registraciju pri Ministarstvu unutrašnjih poslova, sa kancelarijama u svim opštinama. Ove kancelarije beleže sve promene u građanskom statusu građana, izdaju lične karte, vrše upis mesta prebivališta itd. Agencija priznaje da spisak sadrži nepoznati broj imena lica koja su preminula od 2000. do 2012. Od februara 2013, sistem je modernizovan i sada se opštinske kancelarije povezuju online sa centralnom bazom podataka i preminula lica se automatski uklanjaju sa spiska pri izdavanju umrlice. Agencija u ovom trenutku preduzima napore da proveri podatke o civilnoj registraciji u odnosu na umrlice izdate nakon 2000.

Mnogi izborni akteri uputili su kritike na račun tačnosti podataka o registraciji birača smatrajući ih nerealnim i ukazujući na činjenicu da je popis sproveden 2011. godine otkrio da ukupno stanovništvo broji samo 1,733,872 (bez severnih opština), uključujući i decu. Međutim, popis nije obuhvatio značajan broj građana koji žive u inostranstvu a koji se vode u spisku civilno registrovanih lica i koji u skladu sa zakonom imaju pravo glasa na svim kosovskim izborima, uključujući i opštinske.

VII. GLASANJE VAN KOSOVA

Birači sa pravom glasa koji privremeno žive van ili su raseljeni sa Kosova, imali su pravo da se registruju i da glasaju putem pošte. Nakon briselskog sporazuma, po prvi put mnogi raseljeni Srbi izrazili su svoju zainteresovanost da glasaju na kosovskim izborima. Program glasanja van Kosovu sproveo je direktno CIK uz olakšavajuću ulogu OMIK-a.

Registracija birača van Kosova sprovedena je od 27. jula do 17. septembra. Sekretarijat CIK-a poslao je obrasce za registraciju i materijale za informisanje birača u 25 zemalja. CIK je primio 41,168 prijava za registraciju za glasanje putem pošte, od kojih je većina (preko 39,000) poticala iz Srbije i Crne Gore. Međutim, CIK je odobrio samo 8,383 podnosilaca prijave u svojstvu birača. Prema CIK-u, ostali su odbijeni usled nedovoljnih dokaza da su ovi podnosioci prijave živeli na Kosovu pre 1. januara 1998. Ukupno 16,355 odbijenih podnosilaca prijave uložilo je svoju žalbu IPŽP-u. Pod tesnim vremenskim rokom, desetočlana komisija IPŽP-a uspela je da razmotri ove žalbe za manje od dve nedelje i odlučila je da dozvoli registraciju dodatnog broja od 5,458 birača.

Posledično, preko 5,000 odbijenih podnosilaca prijave uložilo je žalbu Vrhovnom sudu. Međutim, razmatranje žalbi odloženo je sve dok podnosioci prijave ne uplate potrebnih 30 EVRA na ime takse. Posledično, Sud nije razmotrio nijednu od ovih žalbi pre dana izbora.

Gledano u celosti, proces registracije birača van Kosova bio je komplikovan i nije bio lak ni za birače niti uključiv. Podnosioci prijave morali su da dokažu svoje biračko pravo podnošenjem kopija starih kosovskih ličnih karata, pasoša, vozačkih dozvola, računa za komunalije itd. Međutim, ovo je bio izazov za mnoge podnosiocima prijava nakon više od 15 godina. Drugo, vremenski okvir za registraciju van Kosova bio je prilično uzan imajući u vidu da su sve prijave, odluke i žalbe morale da se prenesu u i iz Srbije od strane OMIK-a, i isporuče biračima srpskom poštom. Štaviše, EU EOM primio je poverljive informacije da provera prijave od strane CIK-a nije uvek bila dosledna i zasnovana na objektivnim kriterijumima, i da je povremeno korespondencija birača slata na netačnu adresu.

Još jedan problem jeste prihvatanje glasačkih listića za glasanje putem pošte od strane CIK-a. Pre prvog kruga, CIK je primio oko 11,700 koverti sa glasačkim listićima, koje su prevashodno poticale iz Srbije. Osoblje CIK-a verifikovalo je ove koverta, a da nije pozvalo posmatrače da budu prisutni, pre nego što su ih prosledili Centru za prebrojavanje i rezultate (CPR). CIK je prihvatio samo 5,600 koverti i odbacio je više od 6,000 zbog toga što nisu sadržale kopiju važećih isprava birača, u skladu sa Izbornim pravilom CIK-a. Međutim, EU EOM je utvrdio da je CIK-ov letak za informisanje birača na srpskom jeziku, koji je poslat biračima zajedno sa praznim glasačkim listićima, sadržao nejasne informacije. Biračima je naloženo da sa svojim glasačkim listićima pošalju bilo kopiju njihove važeće lične karte ili napomenu sa njihovim imenom i drugim ličnim podacima. CIK je kasnije odbio sve one koji su se opredelili da prilože napomenu umesto kopije svoje isprave. Shodno tome, ovim biračima nepropisno je uskraćeno pravo glasa. Za drugi izborni krug, odbačeno je oko 2,600 glasačkih listića primljenih putem pošte od negde oko 4,600 koje je CIK primio.

Gledano u celosti, može se zaključiti da tehnička primena procesa glasanja van Kosova nije bila uspešna. Samo oko 14 procenata lica koja su prvobitno izrazila svoju zainteresovanost da se registruju da glasaju putem pošte, van Kosova, uspešno je glasalo na izborima održanim 3. novembra.

VIII. POTVRĐIVANJE KANDIDATA

Potvrđivanje kandidata sprovedeno je na uključiv način. Do zakonskog roka, što je bio 4. septembar, CIK je potvrdio 103 politička subjekta (političke stranke, koalicije, građanske inicijative i nezavisni kandidati) za učešće na izborima za gradonačelnika i za skupštinu opštine. Nije odbačena nijedna prijava – prijavilo se 105 političkih subjekata ali se dvoje kasnije povuklo (jedna građanska inicijativa i jedan nezavisan kandidat). Dana 19. septembra, CIK je organizovao žreb kako bi se odlučilo o redosledu političkih subjekata na glasačkim listićima.

Ukupno, 7,926 kandidata potvrđeno je da se kandiduju za 38 skupština opština, od kojih su jedna trećina bile žene. Od 224 kandidata za gradonačelnika, samo devet su bile žene. Nekoliko kandidata za gradonačelnika u vreme izbora su bili optuženi za različita krivična dela, od kojih su neka podrazumevala ratne zločine.

IX. OKRUŽENJE U KOME JE VOĐENA KAMPANJA

U većem delu Kosova, sa izuzetkom četiri severne opštine pre prvog kruga, kampanja je pre oba kruga održana u mirnoj atmosferi i kandidati su bili u mogućnosti da povedu slobodnu kampanju i da prenesu svoje poruke biračima, bez ikakvih smetnji. Povrh kampanje u medijima, politički

subjekti održavali su mitinge i manje skupove, i stavljali su jak akcenat na direktan kontakt sa biračima idući od vrata do vrata i raspodelom letaka i drugih kampanjskih materijala i korišćenjem postera i bilborda. Kandidati su takođe koristili socijalne medije kako bi oglašavali kampanjske događaje i plaćene reklame.

A. Kampanja za prvi izborni krug

Zvaničan period predizborne kampanje za prvi izborni krug počeo je 3. oktobra. U opštinama sa albanskom većinom, najvidljiviji politički subjekti u kampanji bile su najjače stranke u Skupštini Kosova, odnosno vladajuća stranka PDK i opoziciona stranka LDK. AAK je bio posebno aktivan na zapadu Kosova, dok su Vetëvendosje i AKR ciljano radili na izborima u određenim opštinama. Iako su ovo bili lokalni izbori, nacionalni politički lideri bili su prilično uključeni u kampanju, kako u mitinge tako i u neformalne sastanke sa biračima, o kojima su mediji dosta izveštavali. Kandidati za gradonačelnika bili su vidljiviji u odnosu na kandidate na izborima za skupštinu opštine. Štaviše, pitanja od nacionalne važnosti takođe su bila snažno prisutna, često zasenjujući pitanja na lokalnu. Obećanja premijera data tokom kampanje o izdvajanju značajnih sredstava za finansiranje opština naišla su na prilično velike kritike drugih konkurenata.

U tri od četiri severne opštine, široko rasprostranjeno zastrašivanje i pritisak nad političkim aktivistima i biračima ograničio je kampanjske aktivnosti učesnika u izbornom procesu, stvarajući okruženje koje nije pogodovalo slobodnoj kampanji. EU EOM propratio je slučajeve pritiska na neke pojedince da ne učestvuju u kampanji i ocenio ih je tačnim. Predizborne kampanje političkih subjekata stoga su bile veoma ograničene, dok je kampanja protiv učešća na izborima bila vidljivija. Malobrojni kampanjski poster i koji su zalepljeni vrlo brzo su pocepani i skinuti. Međutim, okruženje u Leposaviću bilo je pozitivnije i izborni kandidati tamo bili su u prilici da povedu normalniju kampanju. Posete beogradskih zvaničnika opštinama sa srpskom većinom, uključujući i one na jugu, stvorile su kontroverzu pošto su jasno podržavali 'G.I. Srpska'.

Dve eksplozivne naprave bačene 14. i 18. oktobra bile su uperene ka SLS-u u Severnoj Mitrovici. Oba ova kandidata tražili su prethodno da se povuku sa liste kandidata SLS-a, iako jedan nije učinio isto pre roka za povlačenje. Treći napad desio se u večeri između 18-19. oktobra i bio je uperen protiv kandidata 'G.I. Srpska'. Veče uoči 1. novembra, kandidat za gradonačelnika 'G.I. Srpska' fizički je napadnut.

Zakon o opštim izborima sadrži Kodeks ponašanja tokom kampanje, koji svi izborni kandidati treba da ispoštuju, uz to da IPŽP treba da izrekne sankcije za bilo kakve prekršaje. Između ostalog, Kodeks zabranjuje bilo kakav vid zastrašivanja ili nasilja političkih subjekata, kao i kupovinu glasova. Bez obzira na ove zabrane, tvrdnje o pritisku na radnike u javnom sektoru, uključujući zdravstvene radnike i nastavnike, kao i studente i učenike, da prisustvuju mitinzima tada vladajuće stranke u relevantnoj opštini, istaknuti su u nekim oblastima. EU EOM ocenio je kao tačne slučajeve u opštinama Priština, Srbica, Lipljan, Đakovica, Gračanica, Klokot i Leposavić. Isticane su tvrdnje o politički motivisanom otpuštanju radnika u javnom sektoru koji su se pridružili političkim strankama u opoziciji u datoj opštini. EU EOM potvrdio je ovu praksu u Mališevu.

EU EOM dobio je dojavu o široko rasprostranjenoj kupovini glasova, posebno dan uoči izbora. Postojale su indicije da su Romi bili ciljna grupa za kupovinu glasova u Južnoj Mitrovici i u Gračanici. Krajem novembra, na jednom suđenju pri Osnovnom sudu u Gnjilanu, jedan pojedinac priznao je da je obezbedio laminat a drugi je priznao da ga je primio, u zamenu za glas dat stranci SLS u opštini Ranilug 3. novembra. Izrečena im je najniža moguća kazna, imajući u vidu da su priznali prekršaj.

Postavljanje kampanjskih postera često je bilo kontroverzno. U nekim opštinama, politički subjekti tvrdili su da su vladajuće stranke na lokalnom nivou favorizovane pri dodeli komercijalnih

bilborda. Zakon ne predviđa dodeljivanje javnih prostora za postere, ali Kodeks ponašanja zabranjuje postavljanje postera na određenim mestima, kao što su javne institucije, saobraćajni znakovi itd, kao i uklanjanje ili žvrljanje postera. Veliki broj žalbi uložen je IPŽP-u oko povrede pravila i u mnogim slučajevima izricane su novčane kazne.

B. Kampanja za drugi izborni krug

Političko okruženje na većem delu Kosova nakon prvog kruga izbora održanih 3. novembra bilo je mirno, sa nekim tenzijama i jakom političkom retorikom koja je zabeležena u nekolicini opština koje su imale tesnu trku u drugom krugu, uključujući Peć, Prištinu i Đakovicu. U većini slučajeva, rezultati prvog kruga izbora za gradonačelnika nisu javno dovođeni u pitanje, iako su politički subjekti istakli niz zabrinutosti, uključujući i veliki broj nevažećih glasačkih listića i netačnosti na biračkom spisku, kao i dužinu vremena potrebnog za proračun i objavljivanje rezultata.

Nasuprot prvom krugu, zakon ne predviđa dužinu trajanja predizborne kampanje za drugi krug. U skladu sa Izbornim pravilima CIK-a, 20. novembra CIK je objavio da će zvanična kampanja za drugi krug trajati od 25-29. novembra. Ne postoji nikakva pravna zabrana za kampanju političkih subjekata izvan zvaničnog perioda kampanje. Nezavisno od toga, pre toga, kampanja je protekla uobičajeno, uglavnom u vidu kampanje od vrata do vrata i direktnog kontakta sa biračima. Kao što je to bio slučaj u prvom krugu, kandidati su obimnije koristili socijalne medije, ali pre drugog kruga u nekim opštinama mogla se primetiti snažnija politička retorika.

U tri nedelje nakon prvog kruga, većina političkih subjekata bili su više usredsređeni na pregovore o savezima za izbornu trku u drugom krugu nego na kampanju kao takvu (proces koji je iskomplikovan činjenicom da rezultati izbora za skupštine opštine i samim tim relativne lokalne prednosti političkih subjekata, još uvek nisu bili poznati). Uopšteno, ovi savezi sklapani su na lokalnom nivou, u skladu sa preferencijama ogranaka političkih subjekata. U poslednjoj nedelji pre dana izbora, kampanja je uzela maha i prerasla je u veće mitinge na nekim mestima.

U severnim opštinama sa srpskom većinom, nasuprot periodu kampanje pre prvog kruga, anti-izborna kampanja nije bila vidljiva. Međutim, tenzije su zabeležene u nekoliko opština sa srpskom većinom, kako na jugu tako i na severu, uključujući tvrdnje o pritisku nad biračima i zaposlenima u javnom sektoru, posebno, ali ne isključivo, od 'G.I. Srpska'. U nekim slučajevima u Štrpcu i Partešu, posmatrači su utvrdili da su tvrdnje bile verodostojne. Ubrzo nakon drugog kruga, tri člana 'G.I. Srpska' u Štrpcu ispitani su od strane policije za navodno vršenje pritiska na birače. Takođe je bilo manjih nasilnih incidenata u Štrpcu. Kao što je to bio slučaj pre prvog kruga, EU EOM primio je široke navode o kupovini glasova. U Partešu, jedan aktivista 'G.I. Srpska' optužen je da je navodno nudio novac biračima.

C. Finansije tokom kampanje

Pravila koja uređuju finansiranje kampanja političkih subjekata sadržana su u Zakonu o opštim izborima i u Zakonu o finansiranju političkih stranaka iz septembra 2010. (koji se inače bavi redovnim finansiranjem političkih stranaka), koji je izmenjen i dopunjen decembra 2011. i jula 2013, kao i izbornim pravilima CIK-a.

Politički subjekti zastupljeni u Skupštini Kosova dobijaju finansijska sredstva iz kosovskog budžeta za njihove redovne aktivnosti, na osnovu njima dodeljenih mesta. Zakon o finansiranju političkih stranaka predviđa mogućnost da Skupština Kosova, na predlog Vlade, dodeli finansijska sredstva iz budžeta za finansiranje predizbornih kampanja. Od ovog iznosa, za opštinske izbore se 90 procenata može dodeliti na osnovu broja mesta u skupštinama opština a dodatnih 10 procenata

drugim političkim subjektima potvrđenim za izbore od strane CIK-a. Međutim, državna finansijska sredstva za kampanje nisu dodeljena za ove opštinske izbore.

U skladu sa ZOI, po raspisivanju opštinskih izbora, CIK je jula 2013. izdao odluku koja definiše ograničenje troškova po svakom političkom subjektu tokom predizborne kampanje. Shodno tome, troškovi kampanje ograničeni su na 0.5 evra po registrovanom biraču u svakoj opštini. U tri opštine sa manje od 5,000 registrovanih birača, ograničenje iznosi 0.7 evra po registrovanom biraču. CIK je izdao listu opština, koja je detaljno predviđala broj registrovanih birača i iznos troškova dozvoljenih svakoj od njih, sa ukupnim ograničenjem od 886,869 evra na nivou celog Kosova.

Svaki politički subjekat treba da podnese Izveštaj o objavljivanju finansija za kampanju najkasnije u roku od 45 dana od završetka izbora, uključujući sve svoje ogranke, koji će detaljno predviđati prihode i troškove, uključujući i izvore donacija. Kancelarija CIK-a za registraciju i potvrđivanje političkih stranaka (KRPPS) odgovorna je za praćenje ispoštovanosti pravila. U skladu sa izmenama na Zakon o finansiranju političkih stranaka iz jula 2013, najmanje 10 licenciranih revizora bira se od strane Skupštine Kosova u otvorenom tenderu, preko Odbora za nadzor javnih finansija, kao lica odgovorna da izvrše reviziju izveštaja o objavljivanju finansija političkih subjekata. Izveštaji političkih subjekata treba da se objave na veb stranici CIK-a.

Politički subjekti imaju priliku da podnesu izmenjeni izveštaj ukoliko ih revizori obaveste da su identifikovali bilo kakve propuste. Međutim, KRPPS je obavestio EU EOM da revizori ne proveravaju potpunost evidencije političkih subjekata (odnosno da li su svi troškovi načinjeni tokom kampanje odraženi u podnetim izveštajima). Neproveravanje potpunosti evidencije značilo bi da postoji manja verovatnoća da se identifikuju nezabeležene donacije. U ovom slučaju, cilj stavljanja ograničenja na troškove kampanje i činjenica da politički subjekti ne bi trebalo da budu u prilici da troše preko ovih ograničenja, ne bi bili ispunjeni.

X. MEDIJSKO OKRUŽENJE

A. Medijska slika

Na Kosovu postoji 105 radio-difuznih stanica, 84 radio i 21 TV stanica, osam dnevnih listova i brojni internet mediji. Televizija je najznačajniji izvor informacija, posebno van Prištine.

Radio-televizija Kosova (RTK) javni je servis sa dva TV kanala, onim na albanskom jeziku *RTK1* i od juna 2013, kanalom na srpskom jeziku *RTK2*, kao i dve radio stanice. Dok *RTK1* pokriva celu teritoriju Kosova i smatra se jednim od najuticajnijih medija, *RTK2* se emituje preko kablovske televizije i bukvalno ne dopire do severnih opština. Dva privatna kanala, *Koha Vision (KTV)* i *TV21*, imaju zemaljski prenos na nacionalnom nivou. Još jedna veća privatna radio-difuzna stanica, *Klan Kosova*, dostupna je na nacionalnom nivou putem kablovske televizije. Dok se štampani mediji bore sa ograničenim tiražom i sve manjim uticajem, uloga interneta i čitalaštva internet medija, uključujući i jedan broj političkih portala, sve je veća.

Sagovornici EU EOM izneli su svoju pozitivnu ocenu kada govorimo o raznolikom medijskom okruženju i raznovrsnosti informativnih izvora. Međutim, oni su takođe ukazali na prisutne probleme, uključujući i finansijska ograničenja, koja čine da mediji budu podložni političkom uticaju, kao i model finansiranja javnih medija, koji se trenutno prvenstveno zasniva na državnom budžetu.

B. Pravni okvir

Ustav garantuje slobodu izražavanja i medijski pluralizam. Aprila 2012, Skupština Kosova ozakonila je klevetu a oktobra meseca, nakon demonstracija medijskih organizacija, povukla je dva člana iz tek usvojenih krivičnih zakonika u skladu sa kojima su novinari mogli biti stavljeni u zatvor za prekršaje počinjene putem medija ili što su odbili da razotkriju njihov izvor.

Zakon o Nezavisnoj komisiji za medije (NKM) i Zakon o Radio-televiziji Kosova predviđa neka pravila za izveštavanje u radio-difuznim medijima. Isti predviđa da bi urednička politika *RTK* trebalo da bude nezavisna, pravična, profesionalna, objektivna, uravnotežena i nepristrasna. Međutim, Zakon o opštim izborima sadrži glavna pravila koja važe tokom predizborne kampanje u medijima. Dana 25. septembra 2013, NKM je usvojio smernice o primeni ovih pravila.

U skladu sa ZOI, tokom zvaničnog perioda kampanje, kako javni tako i privatni emiteri treba da obezbede pravično i nepristrasno izveštavanje u medijima. Pored toga, svaki registrovani politički subjekat polaže pravo na minimum 40 i 30 minuta besplatne minutaže, na javnoj televiziji odnosno radiju. Povrh toga, sve privatne radio-difuzne stanice koje se opredele da emituju plaćene oglase obavezne su da ponude besplatnu minutažu svakom potvrđenom političkom subjektu, sa time da minimalan broj minuta zavisi od geografske rasprostranjenosti radio-difuznih stanica. Sa druge strane, ne postoji nikakvo ograničenje na plaćenu minutažu, cena koja se naplaćuje za plaćene spotove ne bi trebalo da bude veća u odnosu na najnižu cenu koja je naplaćivana za isto vreme u prethodnih šest meseci. Štampanim medijima takođe je dozvoljeno da pruže besplatan i plaćeni prostor, pod jednakim uslovima, svim političkim subjektima.

Zakon takođe obavezuje NKM da nadgleda koliko radio-difuzni mediji poštuju zakonske odredbe, uključujući i praćenje medija. Izvršna služba NKM-a pratila je medije tokom kampanje a EU EOM je informisan da mediji, uključujući javne servise, poštuju zahteve oko dodeljivanja besplatne minutaže.

Međutim, činjenica da je Komisija sastavljena od politički nominovanih lica negativno je uticala na njihov rad. Dva od sedam radnih mesta bila su upražnjena pošto članovi nisu imenovani usled političkog neslaganja u Skupštini Kosova. 30. oktobra, skupštinski Odbor za medije[†] našao je da su dva člana prekršila Zakon o NKM-u svojim učešćem u predizbornoj kampanji i usvojili su predlog Skupštine da ih smeni, kao i predsedavajućeg NKM-a, zbog povrede zahteva tokom njegovog imenovanja 2012.

Generalno govoreći, NKM nije uspeo da preuzme svoju zakonsku odgovornost da nadgleda učinak medija i da razmotri i reši žalbe u vezi medija. Ovo telo nije održalo nikakvu zvaničnu sesiju kako bi prodiskutovalo o ovim žalbama ili nalazima praćenja medija koje je sprovedla Izvršna služba tokom celog izbornog perioda, od početka zvanične kampanje 3. oktobra 2013.

EU EOM saznao je da je uloženo 11 zvaničnih žalbi na različite aspekte izveštavanja u medijima u oba izborna kruga. EOM-u nisu pružene kopije žalbi, uz objašnjenje da je postupak još uvek u toku. NKM je svojim praćenjem medija *po službenoj dužnosti* identifikovao 13 dodatnih slučajeva, uglavnom oko prisustva dece u političkim spotovima i povrede perioda izborne tišine, zbog činjenice da su izneli gledišta o političkim predstavnicima nakon što su glasali. U tri slučaja tog tipa, NKM je odlučio da izda pismenu opomenu. Ove pismene opomene zasnovane su na odredbi ZOI koja zabranjuje emitovanje kampanjskih aktivnosti tokom izborne ćutnje. U svojim smernicama, NKM je preduzeo restriktivniji pristup, i proširio je ovu zabranu i na bilo kakve izborne izjave političkih subjekata.

[†] Odbor Skupštine Kosova za obrazovanje, kulturu, omladinu, sport, javnu administraciju, lokalnu upravu i medije.

C. Nalazi proizašli iz praćenja medija

Na osnovu kvalitativne i kvantitativne analize, EU EOM sproveo je svoje praćenje medija kojim je obuhvatio političke priloge osam televizijskih kanala, dve radio stanice, dve online medijske kuće i troje novina.[‡]

Gledano u celosti, pre oba izborna kruga, mediji su pružili političkim subjektima niz različitih načina da prenesu svoje poruke biračkom telu i pružili su biračima raznovrsne informacije kako bi im omogućili da načine izbor na osnovu raspoloživih informacija. Sloboda izražavanja je ispoštovana. Međutim, u jednom prilično negativnom primeru, glavni i odgovorni urednik novina *Kosova Sot* zastrašivan je nakon objavljivanja kritički nastrojene fotografije o Opštini Priština.

Izveštavanje je uopšteno odražavalo obim kampanjskih aktivnosti kandidata, tako da je najviše izveštavano o najaktivnijim političkim subjektima. Nacionalni mediji poklonili su posebnu pažnju na kampanju u Prištini. O ostalim opštinama takođe je redovno izveštavano, kako u vestima tako u debatama, međutim, izloženost posebno u prvom krugu, uglavnom je vođena prisustvom stranačkih lidera a ne aktivnostima opštinskih kandidata ili lokalnim temama. Fokus medija skoro bez razlike zavisio je od jezika programa. Mediji na albanskom jeziku posvetili su minimalnu minutažu političkim subjektima koji zastupaju srpsku i ostale nevećinske zajednice, dok su praćeni TV kanali na srpskom jeziku uglavnom izostavljali političke subjekte koji zastupaju albansku većinu.

PRVI KRUG

Kampanja je bila prilično vidljiva u nacionalnim medijima, sa obimnim izveštavanjem u vestima, veoma velikim brojem plaćenih spotova i brojnim televizijskim debatama koje su pokrivale različite opštine. Dok su neki lokalni mediji, uključujući *TV Tema* u Uroševcu i privatni TV kanali na srpskom jeziku kao što je *Mreža*, ponudili gledaocima dodatne izborne reportaže, uključujući debate, nacionalni mediji uopšteno su sagledani kao glavni izvor informacija. Socijalni mediji takođe su naširoko korišćeni kao nova medijska platforma za komunikaciju sa biračima, iako se obim razlikovao u različitim delovima Kosova.

O PDK-u je najviše izveštavano u većini albanskih medija. U svojim programima vesti, javna televizija *RTK1* najviše je izveštavala o PDK, za kojim sledi LDK, dodeljujući im 27 odnosno 22 procenta celokupne političke minutaže. Kanal je izveštavao sa mnogo više događaja kampanje PDK, u odnosu na LDK, 248 prema 187. Među drugim subjektima o kojima je izveštavano, koalicija AAK-LDD i Vetëvendosje zauzeli su 15 odnosno 12 procenata minutaže o političkim aktivnostima. Sve stranke predstavljene su uglavnom u pozitivnom svetlu pošto je ovaj TV kanal izveštavao o kampanji u svojim programima vesti, uglavnom na osnovu mogućnosti na raspolaganju u medijima i tema konkurenata, uz njihovo minimalno uređivanje. Sa pozitivne tačke gledišta, javna televizija svela je na minimum izveštavanje o vladi (3 procenata), tako da aktivnosti predstavnika vladajuće stranke u njihovom zvaničnom svojstvu nisu uticale na kampanju.

Privatan TV kanal *Klan Kosova* dodelio je sličan udeo minutaže javnoj televiziji, sa time da je o aktivnostima stranaka PDK i LDK, izveštavano više na nivou od 24 odnosno 19 procenata, i 17 odnosno 12 procenata koaliciji AAK-LDD i Vetëvendosje.

Privatna televizija *TV21* pružila je svojim gledaocima kvantitativno uravnoteženu sliku najaktivnijih konkurenata, dajući stranki PDK, koaliciji AAK-LDD, LDK i Vetëvendosje od 15 do 123 procenata. Ton reportaža o svim političkim subjektima uglavnom je bio pozitivan. Neke druge

[‡] Praćenje je počelo 7. oktobra za prvi krug i 6. novembra za drugi krug i praćeni su sledeći mediji: *RTK1*, *RTK2* (javni TV kanali), *KTV*, *TV21*, *Klan Kosova*, *Most TV*, *Puls TV*, *RTS* (javni servis Srbije), *B92 Info* (samo za 2. krug izbora za gradonačelnika); javni *Radio Kosova* i *Radio Dukagjini* (radio stanice); *Kosova Sot*, *Koha Ditore* i *Zëri* (novine); i www.gazetaexpress.org i www.telegrafi.net (internet mediji).

medijske kuće, kao što su članice nacionalne mreže Koha Group, *KTV* i dnevni list *Koha Ditore*, usvojile su drugačiji pristup, sa prilično kritički nastrojenim izveštavanjem o vladajućoj stranci PDK i vladi.

Svi veći kanali emitovali su analitičke programe i brojne debate. Debate koje je emitovala *TV21* održavane su u odnosnim opštinama i podrazumevale su interaktivan pristup sa publikom. Debate koje je održavao *Klan Kosova* uključivale su predstavnike samo šest posebno aktivnih političkih subjekata.

Javni TV servis na srpskom jeziku, *RTK2* izveštavao je na uravnotežen način o najaktivnijim političkim subjektima, namenjujući svoj program srpskim biračima, kao što su SLS i 'G.I. Srpska', dodeljujući im 21 odnosno 20 procenata, dok je slična pažnja posvećena Vladi Kosova i Srbije. Ovaj kanal takođe je emitovao debate sa kandidatima koji su se takmičili za glasove Srba, Crnogoraca i Bošnjaka. Od propraćenih privatnih TV kanala na srpskom jeziku, *TV Most* pokazao je pristrasnost u korist 'G.I. Srpska'.

Dok su obe propraćene radio stanice pokazale prilično uravnoteženo izveštavanje, program Radija Kosova bio je detaljniji dok je Radio Dukagjini emitovao faktičke i informativne priloge. Praćenje internet medija uopšteno je bilo ograničeno na emitovanje političkih poruka iz drugih izvora, u velikoj meri izbegavajući analitičko izveštavanje. Međutim, čitaoci su mogli susresti prevashodno analitički pristup u štampanim medijima. Novine sa najvećim tiražom, *Kosova Sot* negativno su izveštavale o stranci LDK, sa kritikama na račun tadašnjeg gradonačelnika Prištine i lidera stranke LDK, Isa Mustafa.

DRUGI KRUG

Izveštavanje o izborima u medijima tokom prve tri nedelje nakon prvog kruga zabeležilo je značajan pad u poređenju sa periodom pre prvog kruga. Ovakav pristup prvenstveno se javio usled ograničenih aktivnosti kandidata. Bez obzira na to, neke radio-difuzne stanice, kao što su *Klan Kosova* i *KTV*, emitovale su nekoliko debata u nedeljama pre zvanične kampanje. Javna televizijska stanica *RTK1* emitovala je debatu između kandidata za Prištinu, uključujući lidera stranke LDK, Isa Mustafa, koji ranije nije učestvovao ni na jednoj debati. Neposredno pre zvaničnog početka kampanje, *TV21* pokrenula je niz debata, uključujući stručnjake i potencijalne odbornike izabrane 3. novembra.

Pre početka zvanične kampanje, u priložima elektronskih medija uglavnom su dominirali izveštaji o aktivnostima zvaničnih organa. Privatna *TV21* posvetila je veliki deo svojih priloga Vladi, uglavnom u neutralnom tonu. Javna televizija, *RTK1* i privatni *KTV* takođe su dosta izveštavali o aktivnostima Vlade. Dok je veliki deo priloga emitovan na *KTV-u* bio neutralan, prilozima emitovani na *RTK1* uglavnom su bili neutralni i pozitivni. Privatna radio-difuzna stanica *Klan Kosova* usredsredila se čak i pre zvaničnog početka kampanje na dva rivala koji su se nadmetali u najvećem broju drugih krugova, stranke LDK i PDK.

Kampanja je postala jasno vidljiva nakon njenog zvaničnog početka. Mediji su posvetili veliku pažnju na određene opštine, posebno Prištinu i Đakovicu. Od propraćenih medija, *RTK1* izveštavao je o kampanji u najvećem broju opština.

Slično kampanji u prvom krugu, izveštavanje u medijima odražavalo je aktivnosti političkih subjekata, dok je LDK bio subjekat o kome je najviše izveštavano u većini propraćenih medija na albanskom jeziku. Tokom zvaničnog perioda kampanje, značajna medijska pažnja poklonjena je video zapisu koji je navodno prikazivao članove LDK kako vrše pritisak na jednog aktivistu pokreta Vetëvendosje da se pridruži stranci LDK. LDK je osporio ovu tvrdnju. Prilozima u medijima o ovom video zapisu imali su za posledicu da se obrati veća pažnja na LDK u poslednjim danima kampanje, posebno na televiziji *KTV*, koja je kritički izveštavala o ovom video zapisu. Javni servis, *RTK1* predstavio je sve stranke u uglavnom pozitivnom i neutralnom svetlu, a njegovi prilozima o

stranci LDK takođe su donekle okarakterisani ovim video zapisom. *Klan Kosova* je pokazao ravnopravan pristup prema glavnim konkurentima.

Medijsko izveštavanje na svim TV kanalima na srpskom jeziku bilo je pod vidljivim uticajem činjenice da je značajna minutaža posvećena zvaničnim političkim predstavnicima Srbije koji su redovno podržavali listu 'G.I. Srpska'. Ovaj politički subjekat favorizovan je u svim informativnim programima na svim propraćenim TV kanalima na srpskom jeziku, sa najvećim procentom (79 procenata) zabeleženim na *TV Most*.

Dok su internet i štampani mediji uopšteno usvojili šablon izveštavanja sličan onome koji je korišćen u prvom krugu, neke medijske kuće, posebno *Koha Ditore*, poklonili su veću pažnju široko rasprostranjenim tvrdnjama o kupovini glasova.

XI. IZBORNI SPOROVI

Pravo svakog lica da koristi pravne lekove protiv sudskih i upravnih odluka kojima su povređena njegova prava ili interesi zajamčeno je Ustavom Kosova. Krivičnim zakonikom definisana su krivična dela u vezi sa izborima i predviđene su kazne. Policija, tužilaštvo i sudovi primenjuju krivične zakone u vezi sa izborima, iako ne postoje posebni tužioci ili sudovi za izbore. Zakonom o opštim izborima predviđeno je uspostavljanje centralne strukture obeštećenja za upravne presteupe u vezi sa izborima.

A. Pritužbe i žalbe

Sistem je centralizovan u posebnu nezavisnu instituciju, Izborni panel za žalbe i pritužbe (IPŽP), koji je odgovoran za rešavanje svih pritužbi i žalbi u vezi sa celokupnim izbornim procesom (izuzev prigovora na birački spisak i pritužbi u vezi sa medijima). Predsednik Vrhovnog suda imenuje predsedavajućeg IPŽP-a iz reda od sudija Vrhovnog suda. Panel se sastoji od deset sudija, uključujući predsedavajućeg. Ima stalni Sekretarijat koji obavlja neophodne pravne poslove, a koji čine osnovu odluka sudija. Takođe, obavlja upravne poslove i upravlja budžetom. IPŽP se finansira nezavisno iz Budžeta Kosova.

Pritužbe koje se podnose IPŽP mogu biti u vezi sa ponašanjem u toku kampanje, glasanjem, brojanjem i raspodelom glasova, kao i osporavanjem rezultata izbora. IPŽP postupa i kao drugostepeni organ, koji rešava žalbe na odluke koje donese CIK u vezi sa potvrđivanjem političkih subjekata, akreditacijom posmatrača, registracijom stranaka i glasanjem van Kosova. Odluke IPŽP su obavezujuće za CIK, koji je dužan da ih primenjuje. Međutim, na odluke IPŽP, i po pritužbi i po žalbi, dozvoljena je žalba pred Vrhovnim sudom. CIK potvrđuje konačne rezultate izbora tek nakon što IPŽP reši sve pritužbe ili nakon što Vrhovni sud reši sve žalbe na odluke IPŽP.

Izmenama i dopunama ZOI od oktobra 2010. godine, uvedene su značajne izmene u pogledu postupka za rešavanje pritužbi i žalbi. Postupak je sada detaljniji a kazne koje izriče IPŽP dodatno su prilagođene tako da se uzmu u obzir krivična dela. Uloga Panela je pojašnjena i ojačana. Bez obzira na to, rad panela pokazao se izazovnim u mnogim aspektima u toku poslednjih lokalnih izbora.

Podnosilac pritužbe može biti svako lice, fizičko ili pravno, koje ima zakonski interes u datoj stvari, ili koje smatra da su mu povređena prava u vezi sa izbornim procesom. Uopšteno međutim, najveći politički subjekti su ti koji su u najvećoj meri koristili mogućnost podnošenja pritužbi. Rokovi za podnošenje pritužbi i rokovi koji su na raspolaganju IPŽP-a da odluči o istima su kratki, posebno za one pritužbe koje su u vezi sa glasanjem i brojanjem glasova. Pritužbe u vezi sa procesom glasanja moraju se podneti u roku od 24 časa od zatvaranja biračkog mesta. Pritužbe u vezi sa brojanjem i raspodelom glasova moraju se podneti u roku od 24 časa od nastanka navodne povrede. U svakom

slučaju, IPŽP ima rok od 72 časa od prijema pritužbe da donese odluku. Zbog takvih kratkih rokova, bilo je teško da podnosioci pritužbi pripreme svoje pritužbe ili da ih IPŽP razmotri u celosti.

Za poslednje izbore za skupštine opština i gradonačelnike, IPŽP je primio ukupno 1.070 pritužbi, 37 žalbi na odluke CIK o registraciji i potvrđivanju kandidata i političkih subjekata, i 16.355 žalbi na odluke CIK o upisu birača van Kosova.

U vezi sa zvaničnim periodom izborne kampanje pre dva izborna kruga, IPŽP je rešio 279 pritužbi. Većinu pritužbi podneli su politički subjekti a iste su bile u vezi sa pravilima ponašanja u pogledu oštećivanja ili nepropisnog postavljanja postera, zbog čega je IPŽP izrekao novčane kazne u ukupnom iznosu od 184.500 evra. Politički subjekti su dužni da plate kaznu ili da prihvate rizik da ne budu potvrđeni za sledeće izbore. Ako politički subjekat kome je izrečena kazna ne plati novčanu kaznu, dati iznos se oduzima od zvaničnog iznosa novca koji se istom dodeljuje za sledeće izbore. ZOI predviđa da su politički subjekti odgovorni za povredu Pravilnika o ponašanju koju izvrše njegovi članovi, pristalice ili kandidati. Neki od sagovornika iz EU EOM imaju primedbe na to da su novčane kazne bile nepropisno visoke i smatraju da je „kolektivno kažnjavanje“ političkih subjekata za prestupe njihovih članova nepropisno.

Nakon prvog kruga izbora, IPŽP je primio 173 pritužbi u vezi sa danom izbora a 322 su se odnosile na brojanje i raspodelu glasova, uključujući 69 pritužbi primljenih posle objavljivanja rezultata izbora za gradonačelnike. U vezi sa drugim krugom, IPŽP je primio 46 pritužbi u vezi sa glasanjem i brojanjem glasova. Međutim, kapacitet IPŽP je bio opterećen činjenicom da su rezultati izbora za skupštine opština objavljeni dan posle drugog kruga izbora, a 250 pritužbi od političkih subjekata kojima su osporavani ti rezultati dobijeno je u isto vreme.

Uopšteno, IPŽP je postupio na organizovan način, zadovoljio je rokove i objavio je svoje odluke na svom vebsajtu. Kako je predviđeno zakonom, konsolidovao je sličan broj pritužbi iz iste opštine, i rešavao ih je kao jednu. Sve odluke IPŽP-a koje je propratilo EU EOM donete su konsenzusom. Međutim, prilikom razmatranja pritužbi, sudije IPŽP usvojile su uglavnom formalistički pristup, često ne ispitujući dokaze. Od svih pritužbi u toku dva dana izbora u vezi sa glasanjem, nijedna nije usvojena. Od onih koje su bile u vezi sa brojanjem i raspodelom glasova, IPŽP je usvojio samo dve iz prvog kruga izbora za gradonačelnike, i dodatnih 14 sa izbora za skupštine opština, dajući instrukcije CIK da ili prebroji glasačke listiće ili, u slučaju prve runde, da ponovi izbore. U drugim slučajevima, CIK-u je naloženo da prebroji glasove ili da ponovi izbore.

Prilikom donošenja svojih odluka po pritužbi, IPŽP nije uvek pokretao istragu i nije održavao saslušanja. Zakonom je Panelu data mogućnost da održava saslušanja, ali na to nije obavezan. Podnosilac pritužbe je dužan da predoči dokaze, što je suštinski deo prava na podnošenje pritužbe. Međutim, ako se saslušanje ne održi, to pravo je ograničeno samo na ono što je podnosilac pritužbe uspeo da sakupi u roku od 24 časa, u pisanoj pritužbi. Osim toga, u takvim okolnostima, predmet pritužbe nema punu mogućnost da iznese svoje argumente. Ovo je u suprotnosti sa članom 10. Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima i članom 6. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda.

Iako Panel zakonom nije obavezan da u svakom slučaju sprovodi proaktivnu istragu, ta mogućnost postoji kada je moguće da se pritužba odnosi na prevaru u vezi sa izbornim materijalom. Panel nije često koristio tu opciju. Uopšteno, IPŽP je pritužbe rešavao u zakonom predviđenom roku, ali u odsustvu neophodnih dokaza, odbijao je većinu istih, bez ispitivanja toga da li su postojale nepravilnosti. Prema navodima sagovornika iz EU EOM, isto je uticalo na kredibilitet organa među određenim akterima.

Povrede čiji je cilj da se utiče na rezultate izbora, osim što su upravni prestup, mogu biti i krivična dela. U takvim slučajevima, IPŽP bi trebalo da stvar uputi Glavnom tužilaštvu, radi pokretanja krivičnog postupka. Ali to ne bi trebalo da isključi nadležnost IPŽP u pogledu određivanja upravne

odgovornosti. Nijedna pritužba nije prosleđena Glavnom tužilaštvu radi pokretanja istrage, ali je IPŽP prosledio podatke policiji, koja je od istog zatražila dokaze u 24 slučaja.

Veliki broj pritužbi i žalbi primljenih u skoncentrisanom periodu opteretio je kapacitet Sekretarijata IPŽP skoro do nemogućeg stepena. Rok za donošenje odluka po žalbama na glasove van Kosova preklapao se sa rokovima za donošenje odluka po pritužbama u vezi sa kampanjom. Objavljivanje rezultata izbora za skupštine opština samo dan posle održavanja drugog kruga izbora značilo je da će se rokovi za podnošenje pritužbi na glasanje u drugom krugu i rokovi za osporavanje rezultata prvog kruga glasanja takođe preklapati. Dug period pre objavljivanja zvaničnih rezultata izbora, zajedno sa kratkim rokovima predviđenim zakonom u kojima IPŽP treba da odluči, otežao je sudijama da iskoriste maksimalne mogućnosti koje zakon dozvoljava, da preuzmu proaktivniju istražnu ulogu i da održavaju saslušanja. Imajući u vidu kombinaciju kratkih rokova i ograničenja u smislu kapaciteta, sudije nisu posvetile dovoljno vremena razmatranju i donošenju odluka, i usmeravanju rada pravnika.

Stalna struktura IPŽP-a, uz prisutan broj sudija i zaposlenih, pokazala se nefunkcionalnom u toku perioda izbora kada je njen rad najvažniji. Trebalo bi uzeti u obzir mogućnost jačanja kapaciteta Sekretarijata, koji ima najvažniju odgovornost za zakonsku pripremu odluka koje bi sudije trebalo da razmatraju, pored svih drugih upravnih funkcija.

Uopšteno, pravo na korišćenje delotvornog pravnog leka u vezi sa ostvarivanjem izbornih prava nije uvek poštovano, kako je predviđeno članom 8. Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima i članom 13. ECHR-a. Osim toga, IPŽP nije tribunal koji čini deo pravosudnog sistema na Kosovu, već nezavisno telo sastavljeno od sudija. Članom 14. ICCPR-a predviđeno je da svako ima pravo na pravično i javno saslušanje pred nezavisnim i nepristrasnim tribunalom, uspostavljenom na osnovu zakona. Iako se nepristrasnost IPŽP ne dovodi u pitanje, jedini deo procesa obeštećenja u kojem interveniše sud uspostavljen na osnovu zakona, postoji u fazi kada se žalba podnosi Vrhovnom sudu. Pa ipak, procenat odbijenih pritužbi u kojem je taj poslednji resurs iskorišćen veoma je nizak. Od svih pritužbi koje je IPŽP odbio, žalba je Vrhovnom sudu podneta samo u 24 slučaja. Upravni odsek Vrhovnog suda podržao je odluku IPŽP u 23 od tih slučajeva, a u jednom slučaju od IPŽP je zatražio da preispita svoju odluku. Vrhovni sud ne održava saslušanja niti objavljuje svoje odluke, što ograničava transparentnost žalbenog procesa. Da bi se ispoštovali međunarodni standardi, trebalo bi uzeti u obzir mogućnost da IPŽP postane deo pravosuđa na Kosovu. Decentralizacija procesa obeštećenja takođe bi mogla da se uzme u obzir, posebno u slučaju da je upravljanje izborima takođe decentralizovano, da bi se povećala uloga opštinskih izbornih komisija. Na nivou osnovnog suda, obrazovane izborne komisije sastavljene od sudija ili opštinske izborne komisije mogle bi da rešavaju prvostepene pritužbe.

B. Ostvarivanje izbornih prava

Na osnovu iskustva iz ranijih izbora, kada je bio veliki broj navoda o povredama izbornih prava, novim Krivičnim zakonikom koji je stupio na snagu 01.01.2013. godine, uvedene su značajne promene osmišljene tako da se obeshrabri izborna prevara. Broj krivičnih dela u vezi sa izborima povećan je sa šest na deset. Ista sada obuhvataju povredu prava na kandidovanje, pretnje kandidatima, sprečavanje ostvarivanja prava na glasanje, povreda slobodne odluke birača, zloupotreba službene dužnosti, davanje ili primanje mita u vezi sa glasanjem, zloupotreba prava na glasanje, povreda tajnosti glasa, ometanje procesa glasanja, krivotvorenje rezultata glasanja i uništavanje glasačkih dokumenata. Kazne predviđene za svako od krivičnih dela takođe su pooštrene, uključujući kaznu zatvora do pet godina za veći broj krivičnih dela.

Da bi se šira javnost upoznala sa tim izmenama i da bi se obezbedila primena istih, potpisan je Memorandum o razumevanju 18.09.2013. god. između Tužilačkog saveta Kosova, Sudskog saveta Kosova, Policije Kosova, CIK i IPŽP. Uspostavljeno je Radno telo u svrhu poboljšanja saradnje i

koordinacije između tih institucija u kažnjavanju krivičnih dela protiv izbornih prava. Tužilaštvo i Kosovska policija delotvorno su se koordinisali u objavljivanju kazni koje su predviđene za izborne povrede i u postupanju protiv takvih povreda. Jedan od državnih tužilaca imenovan je za nacionalnog koordinatora, i isti je predvodio rad Radnog tela, predstavljajući ga u medijima. Sprovedena je javna kampanja, uključujući medijske spotove, da bi se podigla svest o radu Radnog tela među izbornim zvaničnicima, organima vlasti i biračima. Organizovano je nekoliko tribina pre prvog kruga izbora u sedam glavnih sudskih regiona širom Kosova. Podeljene su brošure sa podacima o novom krivičnom zakoniku, ulozi različitih institucija uključenih u izbore i sa brojem telefona policije, kako bi se ljudi podstakli da prijave izborne presteupe.

U toku dva dana izbora, Glavno tužilaštvo je angažovalo 50 tužilaca za prvi krug održan 3. novembra i 60 tužilaca za drugi krug održan 1. decembra, koji su radili u bliskoj koordinaciji sa policijom i sudijama osnovnog suda koje su bile na dužnosti. Tokom dva dana izbora, uhapšeno je 117 ljudi. Zahvaljujući tome, otvoreno je 19 krivičnih predmeta u kojima je umešano 32 ljudi, uključujući 14 izbornih zvaničnika. Sudije su dobile instrukcije da prioritet daju tim predmetima. Uopšteno, smatra se da su stroge kazne koje su predviđene, zajedno sa kampanjom informisanja javnosti u kojima je upozoravano na moguće posledice za one koji izvrše povredu u vezi sa izborima, obezbedile delotvorno odvratajuće dejstvo u nastojanju da se obeshrabri kršenje izbornih pravila.

XII. NEVEĆINSKE ZAJEDNICE

Jednakost pojedinaca pred zakonom i poštovanje međunarodno priznatih osnovnih prava obuhvaćeni su zakonima na Kosovu. Prava nevećinskih zajednica uređena su Ustavom i drugim zakonima, uključujući ZOI i ZLI. Drugi relevantni zakoni obuhvataju Zakon o zaštiti i unapređenju prava zajednica i njihovih pripadnika na Kosovu, sa izmenama i dopunama od decembra 2011. god. i avgusta 2012. godine, i Zakon o jezicima.

Zakonom o opštim izborima su na izborima za Skupštinu Kosova predviđena rezervisana mesta za predstavnike nevećinskih zajednica, tako da je objavljivanje etničke pripadnosti deo procesa njihovog potvrđivanja ako žele da se kandiduju za ta mesta. Iako na izborima za skupštine opština ne postoje rezervisana mesta za pripadnike nevećinskih zajednica, političke stranke koje funkcionišu duž etničkih linija i dalje su retke. Izborne kampanje uopšteno su bile usmerene na individualne etničke grupe, a veći politički subjekti nisu se bavili pitanjima od posebnog značaja za manjine. Međutim, svi politički subjekti iz nevećinskih zajednica mogli su aktivno da učestvuju u izbornom procesu, uključujući pregovore sa protivničkim subjektima koji su učestvovali u trci tokom drugog kruga izbora.

Od 103 politička subjekta koje je CIK potvrdio za izbore, 52 su predstavljala članove manjinskih zajednica (28 srpskih, 11 bošnjačkih, 3 crnogorska, 3 turska, 2 romska, 2 aškalijska, 1 egipćanski, 1 goranski i 1 hrvatski). Svi oni su osvojili bar jedno mesto u skupštini opštine. Samo neki od njih su imali kandidate za gradonačelnike, od čega su srpski kandidati dobili izbore u 10 opština sa srpskom većinom i jedan turski u opštini sa turskom većinom.

Postoje jemstva za predstavljenost manjina u lokalnim zakonodavnim i izvršnim telima. Zakonom o lokalnoj samoupravi predviđeno je da u onim opštinama u kojima najmanje 10 procenata stanovništva čini nevećinska zajednica, mesto predsednika skupštine opštine za zajednice bude rezervisano za predstavnika te zajednice. Osim toga, mesto potpredsednika skupštine opštine za zajednice pripada kandidatu iz nevećinske zajednice, koji dobije najviše glasova na otvorenom spisku kandidata na izborima za skupštinu opštine. Na izborima za gradonačelnike, u opštinama u kojima 10 procenata upisanih birača potiču iz nevećinske zajednice, bira se zamenik gradonačelnika za zajednice.

U vezi sa predstavljenošću manjina u upravnim telima na izborima, zakonom je predviđeno da bi članstvo u opštinskim izbornim komisijama i biračkim odborima trebalo da odražava sastav različitih zajednica u opštini. Međutim, dugoročni posmatrači su konstatovali da osim Srba i Albanaca (u sredinama u kojima Srbi čine većinu) druge manjinske zajednice nisu uvek bile predstavljene srazmerno svom broju.

XIII. DOMAĆI POSMATRAČI

Zakonom o opštim izborima predviđeno je domaće i međunarodno posmatranje izbora. CIK je akreditovao više od 32.000 posmatrača na inkluzivan način, čime je povećana transparentnost izbornog procesa. Skoro 29.000 njih došlo je iz političkih subjekata, dok je najveći broj došao iz PDK-a i LDK-a. Iz organizacija civilnog društva akreditovano je skoro 2.500 posmatrača.

Demokratija na delu, koalicija organizacija civilnog društva, posmatrala je ceo izborni proces i angažovala posmatrače u biračkim centrima širom Kosova u oba kruga izbora. Objavila je izveštaje o svojim nalazima i održala konferencije za štampu u danima izbora. Kosovski ogranak Balkanske mreže za istraživačko novinarstvo (BIRN) angažovao je posmatrače na izabranim lokacijama. Koalicija za posmatranje izbora, koja se sastoji od devet organizacija civilnog društva iz srpske zajednice, angažovala je posmatrače u opštinama sa srpskom većinom. Takođe, Evropski centar za manjinska pitanja angažovao je posmatrače u južnim opštinama sa srpskom većinom. Institucija ombudsmana takođe je angažovala posmatrače, koji su se usredsredili na proces glasanja za one koji se nalaze u ustanovama kao što su bolnice, ustanove za mentalno zdravlje, zatvori i pritvorski centri.

XIV. GLASANJE I BROJANJE

U oba kruga izbora, održana 3. novembra i 1. decembra, izbori su prošli smireno i mirno u većini sredina na Kosovu, bez većih incidenata. Ljudi su dolazili na biračka mesta da ostvare svoje demokratsko pravo glasa, i da daju svoj glas slobodno, bez ometanja. Posmatrači EU EOM pozitivno su ocenili proces glasanja u skoro svim biračkim mestima u kojima su bili prisutni. Međutim, oba kruga izbora su ometena nasilnim incidentima kada je izvršen upad u biračke centre, glasačke kutije polomljene a izborni materijal uklonjen, u Severnoj Mitrovici 3. novembra, i u Partešu 1. decembra. Ponovljeni izbori u Severnoj Mitrovici 17. novembra i drugi krug izbora 1. decembra održani su sa visokim stepenom obezbeđenja, uključujući međunarodnu policiju i vojnike, da bi se predupredilo svako moguće ponavljanje događaja od 3. novembra.

U biračkim mestima u kojima su bili prisutni posmatrači u oba kruga, članovi biračkog odbora u velikoj većini bili su muškarci, a na jednoj četvrtini njih svi članovi biračkog odbora bili su muškarci. Veliki broj biračkih mesta nije bio pristupačan za lica sa ograničenim sposobnostima koja nisu tražila da glasaju od kuće. Posmatrači političkih stranaka bili su prisutni u oko tri četvrtine istih. Imali su jasan pogled na proces. Međutim, na određenom broju biračkih mesta, zapaženo je da su se mešali u postupak.

U redovnim intervalima u toku dana izbora za oba kruga, Radno telo predvođeno glavnim tužiocem objavljivalo je najnovije informacije o broju krivičnih predmeta otvorenih zbog povrede izbornih prava, u cilju odvracanja izbornih prestupa. Tužioci koji su bili raspoređeni širom Kosova saradivali su sa policijom oko primene krivičnog zakonika na dan izbora. Objavljivali su informacije o otvaranju krivičnog predmeta, uključujući glasanje u ime drugog, nezakonito posedovanje vatrenog oružja, ometanje glasanja, zloupotrebu službene dužnosti i povredu slobodne volje birača. IPŽP je primio pritužbe na oba dana izbora, koje su se, između ostalog, odnosile na navodnu manipulaciju izbornim materijalom, kupovinu glasova i pomaganje prilikom glasanja.

A. Prvi izborni krug, 03.11.2013. god.

Uopšteno, prvi izborni krug 03.11.2013. god. održan je u pozitivnoj atmosferi. I u severnim opštinama, ljudi su izašli da glasaju, iako su se u Severnoj Mitrovici protivnici izbora okupili van nekih biračkih centara i pokušali da odvrte potencijalne birače od glasanja, ponekad uspešno. Posmatrači EU EOM su primetili slučajevne zastrašivanja u Severnoj Mitrovici i Leposaviću. Dan izbora u četiri severne opštine prekinut je zbog napada na tri biračka centra u Severnoj Mitrovici i zbog lomljenja glasačkih kutija na nekoliko biračkih mesta. To je dovelo do prekida izbornog procesa širom severa. Glasačke kutije iz drugih severnih opština odnete su na lokaciju na jugu, iako je postojala zabrinutost u pogledu sigurnosti premeštanja u nekim slučajevima.

EU EOM je posmatrao otvaranje, glasanje, zatvaranje i brojanje glasova na 460 biračkih mesta širom Kosova. Otvaranje i glasanje pozitivno je ocenjeno u velikoj većini posmatranih biračkih mesta. Iako je integritet glasova naizgled dovoljno zaštićen u većini mesta, postojali su izolovani slučajevi grubih povreda, uključujući višestruko glasanje, zastrašivanje i fotografisanje glasačkih listića u toku glasanja.

Tajnost glasanja nije uvek poštovana. Više od jednog lica u glasačkoj kabini primećeno je u velikom broju biračkih mesta širom Kosova, često zbog porodičnog glasanja. Postupak glasanja je uglavnom poštovan, ali je bilo slučajeva u kojima lične karte nisu proveravane ili u kojima nije proveravano da li su prsti već označeni mastilom.

Postojala je nedoslednost u pogledu toga da li će se za glasanje prihvatiti srpska ili UNMIK-ova lična karta. Uoči izbora, CIK je izdao smernice predviđajući da se može koristiti svaka važeća lična karta ali nije naveo da li to obuhvata i srpske lične karte. To je često dovelo do zabune među članovima biračkog odbora. U nekim biračkim mestima u kojima je bilo posmatrača, srpske lične karte u početku nisu prihvatane, ali su kasnije prihvaćene, nakon što su o datoj stvari birački odbori kontaktirali opštinske izborne komisije i dobili obaveštenje da mogu da prihvate svaku važeću ličnu kartu, uključujući i srpsku.

Uopšteno, brojanje glasova je proteklo bez ozbiljnijih nepravilnosti, iako su u nekim slučajevima zabeležene proceduralne greške. Na nekim biračkim mestima, potpisi na biračkim spiskovima nisu izbrojani, a u nekim protokolima rezultata nisu ispravno popunjeni.

Veoma veliki broj, nekih 10 procenata, glasačkih listića sa izbora za skupštine opština proglašen je nevažećim. Iako se mnogi od njih mogu pripisati činjenici da su birači loše shvatili uslove označavanja glasačkih listića, drugi su možda neispravno poništeni zbog loše obuke i nejasnih uputstava datih biračkim odborima, što je dovelo do toga da su mnogi birači obespravljani.

B. Ponavljanje izbora u Severnoj Mitrovici, 17.11.2013. god.

Tokom ponovljenih izbora 17.11.2013. god. u Severnoj Mitrovici, od zaposlenih u javnim institucijama i njihovih porodica, u mnogim slučajevima, traženo je da izađu na glasanje, navodno na organizovan način. Takva prinuda nije u skladu sa načelima demokratskih izbora i suprotna je članu 25. ICCPR-a.

Glasanje je proteklo bez incidenata, uz veliko prisustvo obezbeđenja oko biračkih centara, uključujući Policiju Kosova, EULEX i KFOR. Uprkos takvom okruženju, ljudi su mogli da glasaju neometano. EU EOM angažovao je jedan tim dugoročnih posmatrača, koji je posmatrao 13 od 27 biračkih mesta u kojima se glasalo. Tim je pozitivno ocenio tok glasanja u posmatranim biračkim mestima, iako su u nekim zabeležene proceduralne greške. Posmatrači političkih subjekata nisu bili prisutni ni u jednom od posmatranih biračkih mesta, ni 17. novembra ni u drugom krugu izbora u Severnoj Mitrovici 1. decembra. Na preporuku Misije OEBS-a, u vezi sa bezbednošću, nakon zatvaranja biračkih mesta, CIK je objavio da će se glasački materijal prebaciti u CPR radi brojanja, iako je ZOI predviđao da se brojanje obavi na biračkom mestu. Brojanje su

obavili birački odbori uz podršku službenika OEBS-a. EU EOM je ocenio da je brojanje obavljeno na veoma organizovan način i da je postupak strogo poštovan.

Rezultati ponovljenih izbora u Severnoj Mitrovici pokazali su da je potreban drugi krug između dva vodeća kandidata za gradonačelnike, koji je održan 1. decembra. Kandidat „G. I. Srpske“ osporavao je rezultate, tvrdeći da je moguće da su glasački listići nameštani nakon zatvaranja biračkih mesta. OEBS je kategorički demantovao taj navod.

C. Drugi krug, 01.12.2013. god.

EU EOM posmatrao je otvaranje, glasanje, zatvaranje i brojanje na 330 biračkih mesta širom Kosova u drugom krugu izbora održanom 01.12.2013. godine, kao i prijem izbornog materijala u opštinskim izbornim komisijama. Otvaranje i glasanje ocenjeno je kao dobro ili veoma dobro na skoro svim posmatranim biračkim mestima. Glasanje u dve severne opštine sa srpskom većinom gde su održani izbori prošlo je mirno, uz veliko prisustvo organa bezbednosti. Posmatrači EU EOM zapazili su kao i 17. novembra da su radnici u javnom sektoru bili pod velikim pritiskom da glasaju. Slična zabrinutost zabeležena je u opštini Štrpce u kojoj većinu čine Srbi.

Kao i u prvom krugu, posmatrači su ocenili da je integritet glasanja dovoljno zaštićen u većini biračkih mesta. Međutim, bilo je izveštaja o tome da su glasački listići fotografisani na nekim mestima. Tajnost glasanja nije uvek sačuvana kao i 3. novembra. Više od jednog lica u glasačkoj kabini primećeno je na mnogim biračkim mestima. Kao i kod porodičnog glasanja, mogućnost traženja pomoći prilikom glasanja često je korišćena, a posmatrači su primetili široko rasprostranjenu sumnju da je to ponekad zloupotrebljavano. U nekoliko slučajeva primećeni su birači koji su prikazivali svoje glasačke listiće van kabine, posebno u Gračanici i Prištini. Postupak glasanja uglavnom je poštovan, ali članovi biračkog odbora nisu uvek proveravali pečate na glasačkim listićima pre ubacivanja glasačkog listića.

Uopšteno, brojanje je obavljeno neometano za razliku od prvog kruga, verovatno zbog činjenice da su u većini mesta održavani samo jedni izbori, drugi krug izbora za gradonačelnike, i samo sa dva kandidata. Proces je uopšteno brzo završen i bez ozbiljnijih nepravilnosti, a postupak je uglavnom poštovan. Posmatrači su primopredaju izbornog materijala u opštinskim izbornim komisijama ocenili kao efikasnu i transparentnu, mada u mnogim slučajevima, nisu prisustvovali posmatrači ni političkih subjekata ni civilnog društva, što nije bio slučaj u toku glasanja i brojanja. U jednom ozbiljnom incidentu, u opštini Parteš, pri kraju procesa brojanja, ljudi su upali u birački centar (sa tri biračka mesta) i ukrali ili uništili glasačke kutije i izborni materijal. Za razliku od prvog kruga održanog 3. novembra i ponovljenih izbora održanih 17. novembra, brojanje u Severnoj Mitrovici, kao i u Zvečanu (gde su izbori ponovljeni na tri biračka mesta), obavljeno je u biračkim mestima, u skladu sa zakonom.

XV. OBJAVLJIVANJE REZULTATA

Ne postoji zakonski rok za objavljivanje rezultata opštinskih izbora, a zakonske odredbe kojima se uređuju raspodela glasova, objavljivanje preliminarne rezultata, pritužbe i žalbe, i konačno potvrđivanje rezultata, nisu dovoljno detaljne. Proces raspodele glasova bio je dug a CIK je konačne rezultate izbora za gradonačelnike i izbora za skupštine opština potvrdio tek 11. decembra (izuzev u slučaju jedne opštine, Parteš, gde je naloženo ponavljanje izbora za gradonačelnika na tri biračka mesta za 15. decembar).

Na osnovu zakona, CIK može da potvrdi i objavi rezultate nakon što dobije rezultate svih biračkih mesta od opštinskih izbornih komisija, nakon što se završi brojanje uslovnih glasova, glasova lica sa posebnim potrebama i glasova poslatih putem pošte u Centru za prebrojavanje i rezultate (CPR) i nakon što se reše sve pritužbe u vezi sa glasanjem i brojanjem.

Posle izbora održanih 3. novembra, Centar za prebrojavanje i rezultate primio je izborni materijal sa skoro svih biračkih mesta iz celog Kosova. U karantin je smešteno oko 530 glasačkih kutija u toku prijema, zbog različitih nepravilnosti (uglavnom zbog toga što su opštinske izborne komisije zamenile pečate na kutijama jer su birački odbori greškom stavili obrasce za rezultate u kutije). U toku jedne sedmice posle izbora, službenici CPR proveravali su te kutije i većinu su okvalifikovali kao propisnim jer nepravilnosti nisu bile toliko velike i nije bilo znakova nameštanja unesenih podataka. međutim, CIK je naložio prebrojavanje glasačkih listića za gradonačelnike u 61 biračkom mestu, a rezultati sa biračkog mesta u Prizrenu su isključeni zbog nedostatka biračkih spiskova (pored poništenih rezultata sa biračkih mesta na severu – *vidi dole*). Zbog netačnosti u obrascima za rezultate izbora za skupštine opština, CPR je kasnije prebrojao glasačke listiće za skupštine opština iz preko 300 kutija, iz skoro svih opština na Kosovu. Posle drugog kruga održanog 1. decembra, u karantin je smešteno samo 12 kutija.

Posle ranog prekida glasanja u biračkim mestima u četiri severne opštine 3. novembra, zbog incidenta koji se dogodio u tri biračka centra u Severnoj Mitrovici, većina izbornog materijala i glasačkih listića doneta je u CPR na prebrojavanje. CIK je odlučio da prihvati i izbroji glasačke listiće iz Leposavića, Zvečana i Zubinog Potoka, i objavio je rezultate za te tri opštine, uprkos činjenici da su glasovi sa pet biračkih mesta (tri u Leposaviću i dva u Zvečanu) morali da se isključe zbog nedostatka biračkih spiskova. U Severnoj Mitrovici, CIK je odlučio da prihvati rezultate šest biračkih mesta i ponovi glasanje na preostalih 27 (koja se nalaze u tri biračka centra u kojima su se dogodili incidenti) 17. novembra. Kasnije, nakon odluke IPŽP, CIK je odlučio da ponovi izbore na tri biračka mesta u Zvečanu. Glasanje na tri biračka mesta u Leposaviću nije ponovljeno. Na onim biračkim mestima na severu u kojima glasanje nije ponovljeno, uprkos činjenici da su zatvorena rano zbog incidenata koji su se dogodili u Severnoj Mitrovici, birači koji su došli kasnije nisu imali pravo da glasaju.

CIK je objavio rezultate prvog kruga izbora za gradonačelnike 20. novembra. Rezultati uslovnih glasova, glasova lica sa posebnim potrebama i glasova dobijenih poštom dodati su rezultatima za opštine bez ikakvih podataka o tome koliko je njih odbijeno (zbog nečitljivosti) ili koliko je njih bilo važećih a koliko nevažećih, ili koliko je od prihvaćenih glasova osvojio svaki kandidat. To je dovelo do odsustva odgovornosti u pogledu uključivanja takvih glasačkih listića. CIK je 2. decembra objavio rezultate izbora za skupštine opština, za sve opštine izuzev za Zvečan; ovog puta rezultati su sadržali detaljne podatke o uslovnim glasovima, glasovima pristiglim putem pošte i glasovima lica sa posebnim potrebama za svaku opštinu.

Nakon objavljivanja rezultata izbora za gradonačelnike i potonjih odluka IPŽP po pritužbama, CPR je prebrojao glasačke listiće 12 biračkih mesta u opštini Klina; posle objavljivanja rezultata izbora za skupštine opština, prebrojani su glasovi sa 71 biračkog mesta u 13 opština.

Jedno od pitanja od posebnog značaja posle objavljivanja rezultata bio je veoma visok broj nevažećih glasova – 10 procenata svih glasačkih listića na izborima za skupštine opština. Iako se većina nevažećih glasova verovatno može pripisati tome da birači nisu dobro shvatili kako treba da obeleže glasačke listiće, mnogi glasovi su možda poništeni i zbog neadekvatno obučениh članova biračkih odbora, zbog čega su mnogi birači obespravljani. Takođe, postojala je mogućnost da neki birači daju glas protesta poništavajući svoje glasačke listiće ako im nijedna od opcija nije bila prihvatljiva. CIK planira da analizira te nevažeće glasove, da utvrdi razloge i da reši problem pre sledećih opštih izbora.

Iako je tehnička organizacija CPR bila impresivna, raspodela rezultata tekla je sporo, a transparentnost tog procesa je donekle bila ograničena. Iako su posmatrači imali pristup u svim fazama raspodele rezultata, stepen, složenost i trajanje ovog posla učinilo je posmatranje teškim, i postojali su ograničeni podaci u vezi sa preciznošću izbornog materijala i raspodeljenih rezultata. Mnogi akteri, uključujući većinu političkih subjekata, izrazili su nezadovoljstvo kašnjenjem u

objavljivanju rezultata prvog kruga, kao i ograničeno poverenje u rad CPR i njegovu transparentnost.

XVI. PREPORUKE

ANEKSI

#	Svrha	Preporuka	Predložene aktivnosti	Ciljane institucije	Načelo
	Pravni okvir				
	Pojasniti ključne aspekte procesa izbora u zakonu umesto u uredbi da bi se povećali pravna izvesnost i poverenje u izborni proces	<p>(a) Pojasniti aktivnosti Centra za brojanje i rezultate u ZOI, uključujući brojanje, raspodelu i potvrđivanje rezultata</p> <p>(b) Pojasniti postupak za poništavanje izbora i za ponavljanje glasanja</p> <p>(c) Pojasniti odgovornosti CIK u vezi sa obučavanjem članova opštinskih izbornih komisija i biračkih mesta</p> <p>(d) Pojasniti pravila u vezi sa obaveštavanjem o političkim događajima u zakonu, umesto u uredbi CIK</p>	Izmeniti i dopuniti ZOI tako da obuhvati članove uredbi CIK kojima se uređuje dato pitanje	Skupština Kosova	<p>Stabilnost pravila</p> <p>Pravilnik o dobroj praksi u izbornim stvarima Venecijanske komisije Saveta Evrope, Poglavlje 2.</p>
	Ne uskratiti pravo glasa nikome ko ispunjava kriterijume da bude državljanin Kosova (čak iako to formalno nije)	Pojasniti kriterijume u ZOI u vezi sa pravom glasa	Izmeniti i dopuniti ZOI	Skupština Kosova CIK	Pravo glasa Član 25(b) ICCPR-a
	Unaprediti preciznost biračkih spiskova	Dozvoliti duže rokove za objavljivanje, pregled, osporavanje, potvrđivanje i donošenje odluke o biračkim spiskovima	Poštovanje zakonskih rokova za objavljivanje biračkih spiskova	CIK u saradnji sa Agencijom za upis građana	<p>Pravo glasa i na pravni lek</p> <p>Član 25(b) ICCPR-a</p> <p>Član 13. ECHR-a</p> <p>Član 2. ICCPR-a</p> <p>Član 8. UDHR-a</p>

Upravljanje izborima					
	Unaprediti efikasnost upravljanja izborima	Trebalo bi uzeti u obzir decentralizaciju upravljanja izborima za opštinske izbore dodeljivanjem više odgovornosti opštinskim izbornim komisijama, posebno u vezi sa imenovanjem članova komisije na biračkim mestima	Izmene i dopune izbornog zakona	Skupština Kosova, CIK	Jačanje lokalnog samoupravljanja Dobra praksa
	Povećati transparentnost i efikasnost u procesu raspodele rezultata	Raspodela rezultata lokalnih izbora mogla bi da bude odgovornost opštinskih izbornih komisija i da se vrši u opštinskim centrima za raspodelu rezultata	Izmene i dopune izbornog zakona	Skupština Kosova, CIK	Jačanje lokalnog samoupravljanja Dobra praksa
	Povećati transparentnost i efikasnost u procesu raspodele rezultata	CIK bi trebalo da objavi rezultate izbora sa svim detaljima po biračkom mestu, uključujući detaljne rezultate uslovnog glasanja, glasanja lica sa posebnim potrebama i glasanja putem pošte; posmatrači bi trebalo da dobiju kopije obrazaca rezultata	Izmene i dopune izbornog zakona	Skupština Kosova, CIK	Svi akteri izbora trebalo bi da imaju pristup svim podacima o raspodeli rezultata Pravilnik o dobroj praksi u izbornim stvarima Venecijanske komisije Saveta Evrope, I. 3.2.xii
	Dati pravo svim podobnim biračima	Proces glasanja van Kosova trebalo bi da bude pristupačniji za birače. Uredba CIK o glasanju van Kosova trebalo bi da sadrži jasne a ne preterane kriterijume za upis birača, kao i lakši postupak glasanja bez uslova da birači poštom šalju kopiju svoje	Izmena i dopuna uredbi CIK	CIK	Univerzalno i jednako pravo glasa Član 25(b) ICCPR-a

		lične karte zajedno sa glasačkim listićima. Provera paketa sa glasačkim listićima koju vrši CIK trebalo bi da bude transparentnija			
	Propisno obavestiti birače o postupku glasanja	Birači bi trebalo da budu blagovremeno obavješteni, uključujući preko medija, o ličnim kartama koje su prihvatljive za identifikaciju birača i o postupku za glasanje van Kosova, na svim zvaničnim jezicima	Izmena i dopuna uredbi CIK	CIK	Obrazovanje birača; javno informisanje o izborima Opšti komentar 25, stav 11. ICCPR-a
	Dati pravo svim podobnim biračima	Napore koji se ulažu u obrazovanje birača trebalo bi pojačati, posebno da bi se obuhvatili prihvatljivi načini označavanja glasačkih listića	Unapređeno obrazovanje birača	CIK	Obrazovanje birača; javno informisanje o izborima Opšti komentar 25, stav 11. ICCPR-a
	Birački spiskovi				
	Unaprediti preciznost biračkih spiskova	Trebalo bi pojačati napore za unapređenje preciznosti biračkih spiskova kroz otklanjanje mana u sistemu upisa građana, posebno postojanje preminulih lica i druge greške pri upisu	Ažuriranje i čišćenje matičnih knjiga	Ministarstvo unutrašnjih poslova; Agencija za upis građana	Delotvorni upis birača; biračke spiskove bi trebalo redovno ažurirati Pravilnik o dobroj praksi u izbornim stvarima Venecijanske komisije Saveta Evrope, 1.2.ii
	Kampanja				
	Delotvorna primena pravila o finansiranju kampanje i transparentnost u vezi sa	CIK bi trebalo da dobije dovoljno resursa i službenika da nadgleda primenu pravila o finansiranju	Povećati resurse Službe CIK za registraciju i potvrđivanje političkih stranaka	Skupština Kosova, CIK	Primena pravila o finansiranju kampanje u kosovskim zakonima

	donacijama i troškovima političkih subjekata	kampanje. Postavljeni revizori trebalo bi da imaju obavezu da proveravaju upotpunjenost podnete evidencije političkih subjekata			
	Mediji				
	Delotvoran pravni lek	Obezbediti delotvoran pravni lek za pritužbe, možda uzeti u obzir izmenu i dopunu zakona da bi se detaljnije uredili uloga i nadležnosti NKM u toku perioda izborne kampanje. Trebalo bi da se održavaju redovni sastanci da bi se razmatrale primljene pritužbe i primenjene kaznene mere pre dana izbora.	Izmene i dopune Zakona o Nezavisnoj komisiji za medije	Skupština Kosova	Pravilnik o dobroj praksi u izbornim stvarima Venecijanske komisije Saveta Evrope, član 19. Eksplanatornog izveštaja
	Transparentnost	Da bi se povećali transparentnost i poverenje javnosti, trebalo bi da se u celosti primeni postojeći zakon kojim su predviđena otvorena, javno dostupna zasedanja NKM.	Primena Zakona o Nezavisnoj komisiji za medije	Nezavisna komisija za medije	Član 7. stav 4. Zakona o Nezavisnoj komisiji za medije
	Rod				

	Povećati učešće žena u javnom životu i izbornom procesu	Svaki rod trebalo bi da ima najmanje 30 procenata predstavljenosti u telima koja upravljaju izborima	Izmeniti i dopuniti ZOI i ZLI	Skupština Kosova, CIK	Zaštiti i unaprediti prava pojedinaca i grupa koje su u nejednakom položaju Član 3. CEDAW-a
	Obezbediti da mere koje su osmišljene za povećanje učešća žena u javnom životu nisu u suprotnosti sa jednakošću glasa	Vratiti se na zatvorene spiskove prema kojima birači ne biraju pojedinačne kandidate ili ako se otvoreni spiskovi zadrže, primenjivati kvotu za rodove samo u pogledu redosleda kandidata na spisku ali ne i u pogledu rezultata	Izmeniti i dopuniti Ustav i/ili ZOI	Skupština Kosova	Jednakost glasa Član 21. UDHR-a
	Izborni sporovi				
	Dati podnosiocu pritužbe dovoljno vremena da pripremi pritužbu i predoči dokaze, i da IPŽP u celosti razmotri dokaze pre donošenja odluke	Produžiti period za podnošenje pritužbe na 48 časova a period da IPŽP donese odluku na 4 dana	Izmeniti i dopuniti ZOI	Skupština Kosova	Pravo na delotvoran pravni lek Član 13. ECHR-a Član 2. ICCPR-a Član 8. UDHR-a
	Dati podnosiocu pritužbe priliku da predoči dokaze, i da predmet pritužbe iznese	Zajemčiti pravo na saslušanje u slučaju pritužbe	Izmeniti i dopuniti ZOI	Skupština Kosova, IPŽP	Pravo na pravično suđenje Član 6. ECHR-a

	svoje argumente				Član 14. ICCPR-a
	Povećati opštu efikasnost sistema za rešavanje izbornih sporova	Ojačati kapacitete Sekretarijata IPŽP u cilju unapređenja pravnih poslova IPŽP oko pripremanja odluka	Obezbediti veća budžetska sredstva IPŽP Obezbediti obuku za pravnike IPŽP Stvoriti bazu podataka sa pravicima	Skupština Kosova Sekretarijat IPŽP	Pravo na pravično suđenje Član 14. ICCPR-a Član 10. UDHR-a Član 6. ECHR-a
	Povećati transparentnost pritužbenog i žalbenog procesa	IPŽP i Vrhovni sud trebalo bi da blagovremeno objavljuju pritužbe i žalbe, kao i odluke, na službenim jezicima, na svom veb sajtu	Izmeniti i dopuniti Zakon o sudovima	Skupština Kosova, IPŽP i Vrhovni sud	Transparentnost
	Približiti pritužbeni proces u vezi sa izbornim prestupima biračima i smanjiti ograničenja u kapacitetu IPŽP	(a) Učiniti IPŽP delom kosovskog pravosuđa (b) Mogla bi se uzeti u obzir decentralizacija pritužbenog procesa, davanjem odgovornosti osnovnim sudovima da donose odluke u prvom stepenu, a da IPŽP bude sudski žalbeni organ	Izmeniti i dopuniti Zakon o sudovima Izmeniti i dopuniti ZOI	Skupština Kosova	Pravo na delotvoran pravni lek Član 13. ECHR-a Član 2. ICCPR-a Član 8. UDHR-a

Legenda regionalnih, međunarodnih instrumenata i važeće tehničke i informativne dokumentacije		
	Reference i obaveza Kosova	
A	Pravilnik o dobroj praksi u izbornim stvarima. Smernice i eksplanatorni izveštaj, usvojila Venecijanska komisija na svom 52. zasedanju, 18-19. oktobra 2002. god.	
B	Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, 10.12.1948. god.	UDHR
C	Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, sa izmenama i dopunama iz protokola br. 14, 01.06.2010. god.	ECHR
D	Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravilima i njegovi protokoli, 23.03.1976. god.	ICCPR
E	Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena, 03.09.1981. god.	CEDAW

Dodatak 1 – Rezultati izbora za gradonačelnike

Br.	Opština	Izbori 2013. god.
1	Dečani	AAK
2	Đakovica	AKR
3	Glogovac	PDK
4	Gnjilane	LDK
5	Dragaš	PDK
6	Istok	LDK
7	Kačanik	PDK
8	Klina	PDK
9	Kosovo Polje	LDK
10	Kamenica	PDK
11	Južna Mitrovica	AKR
12	Leposavić	G. I. Srpska
13	Lipljan	LDK
14	Novo Brdo	G. I. Srpska
15	Obilić	AAK
16	Orahovac	PDK
17	Peć	LDK
18	Podujevo	LDK
19	Priština	LVV
20	Prizren	PDK
21	Srbica	PDK
22	Štimlje	PDK
23	Štrpce	SLS
24	Suva Reka	LDK
25	Uroševac	LDK
26	Vitina	LDK

27	Vučitrn	PDK
28	Zubin Potok	G. I. Srpska
29	Zvečan	G. I. Srpska
30	Mališevo	Građanska inicijativa za Mališevo (IQM)
31	Đeneral Janković	Nezavisni kandidat
32	Mamuša	Stranka za pravdu kosovskih Turaka (KTAP)
33	Junik	AAK
34	Klokot	G. I. Srpska
35	Gračanica	G. I. Srpska
36	Ranilug	G. I. Srpska
37	Parteš	G. I. Srpska
38	Severna Mitrovica	G. I. Srpska

Dodatak 2 – Rezultati izbora za gradonačelnike

Politički subjekat	Br. osvojenih opština
PDK	10
LDK	9
AAK	3
AKR	2
LVV	1
G. I. Srpska	9
SLS	1
Građanska inicijativa za Mališevo (IQM)	1
Nezavisni kandidat	1
Stranka za pravdu kosovskih Turaka (KTAP)	1

Dodatak 3 – Rezultati izbora za skupštine opština (Politički subjekti sa najviše glasova)			
	Politički subjekat	Glasovi	Mesta
	PDK	202301	259
	LDK	191122	224
	AAK-LDD	104536	132
	LVV	60436	69
	AKR	36112	41
	G. I. Srpska	21074	72
	Stranka za pravdu (PD)	14863	23
	Demokratski savez (BD)	14104	5
	Građanska inicijativa za Mališevo (IQM)	7806	11
	SLS	6842	26

PONOVLJENI IZBORI U SEVERNOJ MITROVICI, 23.02.2014. GOD.

Izabrani gradonačelnik Severne Mitrovice odbio je januara meseca da da službenu zakletvu u zakonom predviđenom roku. Za posledicu, u toj opštini su održani ponovljeni izbori za gradonačelnika 23. februara.

Kandidovalo se četvero kandidata, dvoje kosovskih Srba i dvoje kosovskih Albanaca. Kampanja je bila manje ključna. Debata se nije usredsredila na teme u vezi sa opštinom, već je uveliko bila prožeta hapšenjem jednog od kandidata po optužbi za navodno izvršene ratne zločine, kao i zabrinutošću u vezi sa netačnostima i greškama u novim ažuriranim biračkim spiskovima. U spisak je uvršteno oko 500 kosovskih Albanaca više nego što je to bio slučaj na opštinskim izborima održanim 2013. god.

Izbori su održani na miran način i bez incidenata. Značajno prisustvo Kosovske policije i međunarodnih snaga garantovalo je bezbednost. Sastav lokalnih izbornih tela, opštinskih izbornih komisija i biračkih odbora, u velikoj meri je održavao rodnu i etničku strukturu opštine. Isti su efikasno obavljali svoje dužnosti uz pomoć službenika OEBS-a. Kako u toku kampanje tako i na dan izbora, prisustvo državnih simbola Kosova na izbornom materijalu izgleda da nije stvaralo probleme. EU EOM je zapazilo puno poštovanje prava na univerzalno, individualno i tajno pravo glasa, kao i opšte poštovanje izbornih zakona i procedura.

Broj izašlih birača može se uporediti sa izlaskom u drugom krugu. Tri sata posle zatvaranja biračkih mesta, CIK je objavio preliminarne rezultate proglašavajući pobeđu kandidata G. I. Srpske apsolutnom većinom, što je značilo da nema potrebe za drugim krugom.

IPŽP nije primio nijednu pritužbu u vezi sa kampanjom niti u vezi sa glasanjem ili brojanjem. Nije bilo hapšenja niti je bilo slučajeva pokretanja krivičnih postupaka u vezi sa izborima.

EUROPEAN UNION
ELECTION OBSERVATION MISSION
KOSOVO 2013